

Vámbéry Antológia

2000

Pro cultura 2000

LILIUM AURUM

Vámbéry Antológia 2000

Összeállította
KULCSÁR FERENC

Vámbéry Antológia 2000

Lilium Aurum
Dunaszerdahely
2000

A könyv megjelenését a nagymegyeri VALEUR Kft. támogatta.

© Lilium Aurum, 2000
ISBN 80-8062-066-0

Tartalom

- [7] Barak László: Miatyánk
- [8] Batta György: Egy dunaradványi falevélre írva
- [10] Bereck József: Elvonási tünetek
- [18] Bettes István: Szahara; Nem fék, csak variálok
- [20] Borbély János: Január 8. 23.00 óra
- [21] Bödőck Zsigmond: Zarándokok, hittérítők, misszionáriusok...
- [25] Csáky Pál: Édes szülőföld (részlet)
- [30] Csehy Zoltán: A futó
- [31] Cselényi László: A neoavantgárd apostolai
- [38] Grendel Lajos: Nálunk, New Hontban (részlet)
- [53] Gülch Csaba: A liget fejedelme
- [55] Hizsnyai Zoltán: Ezredvégi fohász
- [57] Hodossy Gyula: A bamanna sámán összeroskad
- [59] Jász Attila: A felejtés szertartásai
- [62] Juhász Katalin: Mint valamiféle páncélingben; Mr. Giccs
- [64] Koncsol László: Emlék búcsú és kérelem
- [68] Kovács Lajos: Játékok
- [73] Kozsár Zsuzsanna: Simon, a sas
- [75] Kulcsár Ferenc: Virrasztó
- [77] Liszka József: Hiedelmek, rítusok, szokások egykor és ma
- [82] Magyar Zoltán: Amint lélegzik, él; Reneszánsz
- [84] Mészáros Károly: Én vagyok az Úristen...; Morgolódo

- [88] Z. Németh István: D-moll fantáziák
 [90] Németh Zoltán: Láz; Jobban szeretem...
 [92] Pátkai Tivadar: Fotogram, november
 [93] Polgár Anikó: Episztola Juhász Katinak
 [94] Pusztai Zoltán: Mikrológ
 [95] Révész Bertalan: A szlovák nacionalizmus gyökerei
 [99] A. Szabó László: Mások regénye (részlet)
 [104] Szászi Zoltán: Otthon
 [108] Tózsér Árpád: Kettős ballada T. Á. nyakkendőjéről, a 67-es
 kórteremről és a posztmodern szabadságról
 [111] Varga Imre: Trella Vilém (részlet)
 [124] Villányi László: Postáskisasszonyok
 [125] Wehner Tibor: Ép testben lép lélek
 [128] Zirig Árpád: Hatvan körül

Képzőművészet

- Lipcsey György: Székek
 Lipcsey György: Konstruktó III.
 Luzsicza Árpád: Két rajz
 Németh Ilona: Exhibition room
 Németh Ilona: Fotelok
 Tóth Lehel: Két felvétel

BARAK LÁSZLÓ

Miatyánk

ki vagy a mennyekben
 gyere le ide
 a földre
 legyen ez a te országod
 legyen fegyvered
 csőre töltve
 ölj a dicsőségért
 mondj időtlen imát
 amíg elnyűsz
 néhány Máriát
 kiket kiválasztunk néked
 – átkozott kegyeltünk –
 mi meg hogy belakjuk
 a mennyet
 ha jót akarsz magadnak
 ne engedd
 hiszen nem lesz miért
 visszavágynod

BATTA GYÖRGY

Egy dunaradványi falevélre írva

Szeretettel Makovecz Imrének

A diófáról élém hullott az őszben egy levél,
pergamenre szikkadtan: arra rovom soraim,
ezredvégi kódexet pingálva az októberi fényben
olyan kupolás ég alatt, mintha az is a mester
építménye lenne. Járnak nehéz idők, mindhiába
a műholdak és más csodagépek, elszennyeződött
a lélek, akár hajdan áttetsző vizeink és levegőnk,
korai halállal viaskodnak a fák, kufárok bitorolják
a hazát, gonosz arcukon nyájas a maszk, ránk tekerednek
a képernyőről fullánkos hazugságaik; vásárra viszik,
mi pénzzé tehető. Már-már omlani látszik minden,
mikor Makovecz mester Hegyi beszéde hangzik:
Emberek! Van bennünk annyi csönd még, hogy a
gyűlölködések hangzavarában meghalljuk a keresztre
feszített Jézus sóhaját? Életét, mely bizonyíthatóan
valódi lény valódi fájdalmainak és örömeinek
összessége volt, ezermód magyarázzák, pedig a
krisztusi pálya legfőbb tanulsága: amíg nincsen erkölcs,
addig nincsen tisztesség és békesség; ha pedig nincsen
becsület, csak egymás pusztítása lehet a sorsunk.
Bizonyos, hogy az erkölcs: ha egyformán jut hely
a földgolyón, ha senki nem uralkodik a másikon!
Növesszétek hát lánggá a bennetek fénylő
szeretet-szikrát! Én, az anyagok ismerője, ki fából,
kőből, agyagból teremtek templomot s házat, s ki
most is látom a vér gyöngyeit a felszögezett testen,

tudom: csak a hit őriz meg a jövőnek hazát, nagyvilágot!
Nézzétek: hogy nyúlnak karcsú tornyaim az ég felé,
hogy isszák a fényt, küzdenek viharokkal,
de borzonganak a gyönyörűségtől,
mikor Isten rájuk hullatja szelíd hópihéit!

Elvonási tünetek

Akadozó párbeszéd

Kora reggel kocogás, ki a városból, szembe a felkelő nappal. Kedvelt útvonalam mentén, Búslak felé, három fiatalember vágja serényen a kövér, harmatos, már-már „túlérett”, út menti fűvet. Kaszájuk pengéje hersegve dönti rendre az erős szájakat. Valamikor én is megtanultam ezt a mára meglehetősen idejétmúlt, de egykori gyakorlóí és értői körében máig megbecsült munkát, apánk sokáig tehéntartó ember volt. A három fickót megpillantva most is átfut az agyamon, hogy kipróbálok, karom őrzi-e még a mozdulatok rendjét, harmóniáját. Aztán meglegyszem a frissen vágott fű fanyar, átható illatával. Legközelebb pedig már kis boglyák, vagy inkább csak petrencék sorakoznak az út mentén. Idén a széna gyorsan szárad, forró tavaszi napokat élünk.

Mіндеz azért foglalkoztat, mert dolgaim közt turkálva kezembe kerül egy régi fénykép. Huszonegy személy látható rajta laza csoportba összeállva, ülve, guggolva. Közülük tizenöt a férfi, hat a nő. Ez utóbbiak a csoportkép előterében csaknem szabályos félkörívben, oldalt maguk alá húzott lábbal ülnek. Valamennyien ujjatlan, kivágott nyakú blúzban, a nyakukban lazán megkötött vagy kioldott mintás kis kendők. Egyiküknek a fején van a kendő, amolyan menyecsikésen megkötve; jól kivehetők laza burkán a hajcsavarók kidudorodásai. Egyébként a nők frizurája megtévesztően egyforma, ám egyikük haján látszik a természetes göndörség. Mind a hat nő fiatal, mosolygós, csinos. Előttük, kissé kinyúlva a kép mezejéből, vasvillák hevernek a fűben. A nők közül ketten – amolyan öntudatlan mozdulattal – a

villanyél végét szorongatják. Meztelen karjaik sötét árnyalatúak és teltek. Kettejük bal csuklóján sötét szíjú karóra. Hárman kissé oldalra néznek, mintha tőlük jobbra a fényképezésnél valamivel érdekesebb dolog történe.

Ugyanez az oldalra nézés néhány férfin is megfigyelhető. Ők teljesen szabálytalanul helyezkednek el a nők karéja mögött. Az egyikük oldalt, nagyjából a nők vonalában, törökülésben, négyen fél térdre ereszkedve, illetve guggolva, a többiek állva. A férfiak életkora szemmel láthatóan eltérő: két suhanc van közöttük, három legény, négy középkorú férfi, a többi öregember. Az ülő férfin kívül valamennyien kezükben tartják a villájukat, a legtöbbje valamilyen módon rátámaszkodva. A kép jobb szélén álló kalapos, fehér bajuszú öregember „Fegyverrel tisztelegj!” tartásban fogja a villáját; kéz- és testtartása kifogástalan, csontos álla előrenyomva, ám a tekintete a szemére vetülő éles árnyék miatt nem látható. Kalapot további három férfi visel közülük, hármuk fején kifakult „micisapka”, egyikükön pedig tányérsapka van, valamiféle – alkalmasint vasutas – egyenruha tartozéka.

A férfiakon rövid vagy feltűrt ujjú világos ing van, kivéve azt a hármat, akik szabályosan hármás egységben helyezkednek el a csoportképen: középen, illetve a két szélén. A négy dohányzó férfi közül három a hüvelyk- és mutatóujja között, a tenyere felé fordítva tartja kurta cigarettáját. A nőkkal ellentétben, a férfiak arca inkább csak derűs, semmint mosolygós. Néhányuk állán kivehető őszes vagy sötét borosta. A csoport mögött nem messze egy frissen rakott szénaboglya búbja. Távolabb további boglyák szelíd halmjai. A háttérben ezüst nyárfák sima törzsű, mutatós sora. S végezetül: a levelezőlap nagyságú fénykép szabálytalanra hagyott világos szegélyén, pontosan a négy sarokban tűszúrások nyoma. Hátlapja üres.

Az aprólékos leírás után nem hallgathatom el, hogy a suhancok egyike a képen én vagyok. Én voltam... S az is, aki a községháza falújságjáról úgy negyven évvel ezelőtt elcsentem egykori társadalmi munkánk e dokumentumát. A képen látható

személyeket ugyanis jól ismertem, egy részükkel közeli vagy távoli rokonságban álltam. A velük kapcsolatos emlékeim, élményeim máig élesen rajzolódnak ki előttem. Meg aztán, Koncsol szerint, mi vagyunk az utolsó nemzedék, amely még a szülőföld ősi, természeti állapotát is látta. Sőt, a játék és a munka nyelvén párbeszédet is folytatott vele.

Az egykori huszonegyünk közül tizennégyen már meghaltak, a szép lányokat is hamarosan mind elvitték a faluból. Én is elkerültem onnan, s az egykori párbeszédből számomra már csak az alkalmi tájfutás hóbortja-kedvtelése maradt meg. Lám, a patinásan barnuló képet forgatva is – furcsamód – az izgat elsősorban: vajon ki csinálhatta, ki állhatott az eltűnt idő flexaretje mögött?

Kis nyári füstölgés

A cigaretta élvezete a siető emberek, a percek élvezete; a 20. század második felének életérzését fejezi ki. A gyors rágyújtás, akár néhány slukk erejéig, a tempós szívás már semmiben sem emlékeztet a dohányzás (pipa, szivar) nyugodt, komótos formáira.

Jótéteményeiről ma már szó nem esik. Pedig gyógyító hatásának híre több európai országban megelőzte magát a dohány termesztését, elsősorban uralkodói körökben persze. Füstjének, zöld leve kivonatának, az abból készült szirupnak és kenőcsöknek csakúgy gyógyító hatást tulajdonítottak, mint a dohánypor-nak. Fájdalomcsillapításra, emésztés serkentésére, fej- és fogfájásra, sebek, ficamok gyógyítására, s még számtalan bajra használták. A 19. század honi tájainkon élt legnagyobb ötvösművésze, Szentpétery József például ilyenfajta jótéteményéről emlékezik meg: „Alkalmasabb az ember a coiturára, az asszonyokkal való közösülésre és a família szaporításra, ha dohányoz.” Különösen nagy volt a dohány jelentősége a fertőző járványok idején, de bölcs Kazinczynek már tudhatott valamit, mert azt írta egyik fiának: „Szokj le róla, mihelyt a Cholera elmúlt.”

A dolog lényegére térve: július elején nagyon rossz napjaim voltak. Magam elé meredve rémképek forogtak az agyamban a jövőmről, mely távolról sem látszott rózsásnak. Hatályba lépett kiccsi hazánkban a nem dohányzók védelmére hozott törvény, amely a kávé árának egyidejű emelésével egy olyan népesebb redakcióban, mint a miénk, egyenesen istencsapásával ér fel. Ráadásul egyéb, vonatkozó traumáktól sem kímélt meg a sors. Valahogy úgy vagyok ezzel a dohányzás dologgal, mint a gyerek: az említett törvényjavaslat kiötlése, parlamenti elfogadása, vagyis jelenünk indokolt félelme a dohányzás veszélyes következményeitől, bennem még inkább fölkelte az érdeklődést a dohány s egyáltalán a dohányzással kapcsolatos művelődéstörténeti összefüggések (lásd mint fönt), jelesül a dohányzás kultúrájának irodalmi nyomai iránt. Ezek után kutakodva akkoriban került kezembe az Amerikai Dohányzásellenes Mozgalom manifesztuma, melynek egyes kitételeiben – mint régi, ráadásul tizenhárom év absztinencia után nemrégiben visszaeső dohányos – sértő módon érintve éreztem magam: „...elhanyagolja tanulmányait, nikotintól elbódultan ül az asztalnál, félig elkábítva, a munka iránti vágya, személyes ambíciói el-tompultak, ha még élnek egyáltalán.” Az amerikai filippika azon kitétele pedig, hogy „a cigarettázás rabja idővel hazuggá és tolvaj-já válik”, egyenesen porig sújtott.

Rögtön arra gondoltam, mit szólnának ehhez nagy irodalmi eszményképeim, a pipázó Mikszáth vagy Gárdonyi, a szivarozó Molnár Ferenc, Móra és Karinthy, a dohányzás örömeit nemcsak verseiben megörökítő Babits és Kosztolányi, vagy az újabb generációk jelesei: Kormos István, Nagy László, Weöres Sándor, de főképp Pilinszky, aki szinte elképzelhetetlen a körmére égett csikk nélkül. Kiss József, a szintén nagy költő utolsó perceiről jegyezték föl – s ez nem legenda, hanem valódi irodalmi adalék –, hogy halottas ágyán maradék erejét összeszedve egy szivart kért a fiától. A fiú remegő kézzel meggyújtotta a szivart, majd apjához fordult: – Tegyem a szádba, papa? – Nüná, a seggembe! – felelte füstölgve a költő, aztán szelíden visszaadta lelkét a Teremtőnek.

Az immár védett honi nem dohányzók a megmondhatóinak, változott-e valami e téren az említett törvény hatályba lépése óta. Annyi biztos, hogy az egyik, főleg a kétkezi foglalkozásúak körében népszerű cigarettamárkánk az útszéli óriásplakátokról a legfelső labdarúgó-bajnokság színtereire, vagyis a stadionokba húzódott vissza. Merthogy a gyártók a törvény értelmében ezentúl csak pozitív célú szponzori tevékenység kapcsán reklámozhatják nyíltan a termékeiket. Így aztán nem kétséges, hogy cigigyártóknak szuper ez a mostani ligamars!

Különben meg olyan rémtettekkel szembesülünk szinte naponta, melyek irracionalitásukkal már-már felfoghatatlanok és a sötét középkort idézik, némely gazdasági visszaélések fölött pedig egyszerűen megáll a józan ész. Nehéz megjósolni, hogy ez a szétzilált politikai színtér és a gazdasági érdekcsoportok harca mit hozhat még, de tény, hogy egyre többen gubóznak be biztonságosan vélt otthonukba, menekülnek különféle ideológiákba a kilátástalanság érzésétől úzva, vagy éppen kábítószerekben, alkoholban – nota bene a mértéktelen dohányzásban –, szexben, az ezoterikus tudományokban keresnek menekülést.

Ami pedig engemet illet: ha egy jegyzetíró rendszeres időközben arra kényszerül, hogy felálljon szerkesztőségi íróasztalától, s valahol a folyosó erre kijelölt zugában pattyogja el a sorok dohányrudacskjáját, az semmiképpen nem tesz jót – talán e sorok olvasása közben is észlelhetően – a készülő opus minőségének. De nem tehetek semmit. Én törvénytisztelő nép vagyok.

(Fa)iskoláim

„Mínthogy már tapasztaljuk, hogy esztendőről esztendőre az erdők fogynak, és a fáknek szüksége öregbedik, a mi kemény parancsolatunk az – fogalmazódott meg több mint kétszáz esztendeje, valószínűleg Mária Terézia gondos erdészeti tanácsadóinak sugalmazására –, hogy minden háznak minden lakosa mind-

addig, amíglen a ház, udvar, kert, pajta és rétek körül üres és a fa ültetésére alkalmas hely kínálkozik, minden esztendőben fákat és ugyana' vizes helyekre nyír, fűz- és éger fákat; az agyagos és száraz földben pedig szilfákat, az után a fővényes és száraz helyeken pedig fenyő és szederj fákat legalább 20-at plántálni tartozzék...” Több mint két évszázaddal később itt, a Városháza téri lakótömbünk körül közel hatvan fát számolhatok meg. Zömmel hársfát és japán cseresznyét, de található köztük vadgesztenye, juhar, kőris, szomorúfűz és nyír, a ház balkonos oldalán az egyik nyárfa, a tulsó oldalon pedig a kanadai jegenye például már elérte az ötödik emeleti magassunkat. Van mutatóba egy akác is, amely sajnálatos módon kivesszni látszik az egész Csalóközből, néhány csenevész fenyő és cédrus a bejáratoknál. S végül egy diófa, amely nem a városi kertészet fatelepítőinek jóvoltából került a mi szűkre vont zöld övezetünkbe.

Illyés Gyulánál olvastam valahol, hogy rögtön nagyobb tisztelettel és más étvágygal viseltetett a dió iránt, mihelyt megtudta (véletlenül, s nem az iskolában, akárcsak az ő révén én is), hogy gyümölcsfánk közül éppen a diófa az egyetlen őshonos nálunk, és egyben a leghűségesebb. Itt volt már a diófa a vízözön, vagyis a harmadkor, a pleisztocén idők előtt, és itt is maradt. Nem úgy, mint a pálma, a mirtusz, a babér, melyek az éghajlat elzordulásakor meleg tájakra költöztek. Akkor tűnt el innen – hogy stílszerű szófordulattal éljek – a kámforfa is. Akkor merültek föl például a Kárpátok, az Alpok, a Pireneusok. Kifolyt az Alföldről a tenger, nehéz időket kellett átélni. Ezért a diót bizonyos hálaérzettel rágcsálom, írta Illyés. Emlékszem, szavai hatására én is nyomban személyes emlékek után kutatva kanyarodtam vissza az időben. Egyébként ilyenek vagyunk: ha valami, amiről nem is gondoltuk volna, váratlanul hűségesebbnek, sőt – mint a diófa esetében – a leghűségesebbnek minősítetik, leküzdhetetlen a konfrontálás kényszere. Hogyan viseltettünk e hűség iránt mi, hűségre hűség volt-e feleletünk? Tudjuk, gyarló emberi reakálás az attól való ösztönös félelem, hogy valamit jó-

vátehetetlenül elmulasztottunk, nem feleltünk meg alkalmanként a számos, már soha vissza nem térő lehetőségnek..., de leküzdhetetlen.

Libapásztorkodó gyerekként én teljesen a diófák bűvöletében éltem. Persze nem a terebélyes, a bőven termő megmásmáznivalókéban. Ezek valójában csak nyárutón, termésüket hullatva keltették föl figyelmemet és étvágyamat. Az új élet indulásának csodáját – s ez akkoriban számomra a felfedezések netovábbja volt – azokon a kis diófalapántákon figyelhettem meg, melyeket Szőrzsák és Petre zombékos, tőzegaljú lápjain s egyáltalán a kanális árterületein találtam. Nem kellett iskola és suta magyarázat; ősszel a kertünk diófaín garázdálkodó varjak, s a kanális árterében a következő évben elszórtan fölsarjadzó diófacsemeték látványa közé ugyanis egyenes, töretlen ívet feszített a gyermeki képzelet. Olyannyira, hogy még a dolog mechanizmusa is teljesen kézzelfoghatóvá vált számomra. Szentül meg voltam róla győződve ugyanis, hogy zsákmányukkal a diófánkról elhesenő varjak nem álltak meg dicsekvés nélkül: a légben kószáló első társuknak elkárogták: ká-á-ár, hogy nem tartottál velünk, Bereck Rezső diófaínak nincs pá-á-árja ezen a vidéken. Az ilyen röpülés közbeni fecsegésnek természetesen nagy á-á-ára lett, mert közben kihullt a csőrük közé szorított dió. A lényeg azonban az, hogy nem gondolkozott helyettem senki, teljesen magam jöttem rá, hogy így hullajtják el a varjak a diószemeket szerte a határban, s ott, ahol nedvdús televénybe pottyant egy-egy mag, a következő év nyarán már arasznyi szárú zsenge diófacsemeték nőttek.

S találtam is belőlük eleget, mert nem törődve a fejem fölött rikoctozó bíbickekkel, én általában leszegett fővel jártam nyaranta a lápot, a kanális árterületét. Előbb csak nézegettem, vizsgálgattam a föllett diófacsemetéket, bizonyosságul még a dióhéjat (akárcsak az éppen kikelt kiscsibék fenekén a tojásbéj maradványait) is fölfedeztem némelyik tövén. Az egész határ, libaőrzéseim vidéke tele volt az én csalafinta jeleimmel (libatollat szúrta

a közeli zombékba, kákára csomót kötöttem stb.), hogy a mezei zsurló, a káka és a sás rengetegében, a bozontos zombékok tövében másnap, harmadnap is megtaláljam gyermeki rajongásom alanyait. Később a mórvető tó környéki fagyalbokrok oltalmában kirekesztettem egy tisztást, és megható buzgalommal odateleptettem minden fácskámát. Mindezt természetesen nagy-nagy gondossággal, de mélységes titokban, s e különös faiskolámat (vagy találóbban: -bölcödémet) gyarapítva, gondozgatva szinte magam előtt láttam a majdani diófaerdőt, amiért nyárutón, őszelön a környék összes kölyke imába foglalja majd a nevemet. Megszállott gyűjtőmunkám eredményeképpen már vagy száz diófacsemete sorjázott példás rendben a tisztásomon, amikor egyszer – Szodoma és Gomorra! – Rigó Pista bácsi egészen odáig elterelte a szövetkezet tehéncsordáját. Letarolt faiskolámat illőn elsiratván, persze véres bosszút esküdtem a jámbor pásztorember ellen. Csakhogy mindez még abban az időben történt, amikor keserveimet nem nagyon tudtam néven nevezni, következésképpen őszinte szándékaimnak sem érvényt szerezni...

Főntebb már céloztam rá, hogy a Városháza téren, ahol a legrégibb lakókkal immár két évtizede élünk, a tömbházunk közvetlen közelében egy árva akácnak és egy dús lombú, már régóta termő diófának is örülhetünk. Azt is elárulhatnám, kinek a révén, de ez az egész, itt, az íróasztal mellett már csak az emlékezéspróbák terrénuma, s nem a hivalkodásé.

BETTES ISTVÁN

Szahara

(Cseh Tamásnak, a pozsonyi 44-es borozóból)

soká nem élt hal úr vízben
mindenfelé szahara
no de ki hallott már ilyet
sivatagban vonszolta a szamara

pusztán unta már a mannát
hát még azt a sok iát
azt se tudta hová dugja
nap elől az uszonyát
hogy győzze le a homokkal
szembeni nagy iszonyát...?

bizottságok vizsgálgatták
mi okozott vízhiányt
szóda helyett miért hoznak
rizlingjéhez enciánt

nem tudható mi az oka
nem kért inkább több vizet
majd a borról is leszokott
hébe-hóba whiskyzett

hogy kiszikkadt vette botját
elnyelte a szahara...
ott fehérlenek szálkái
mellette hú szamara

[18]

mindezt azért emlegetem
tudja meg az összes hal
ki a vizet megutálja...
példa ez a száraz dal

Nem fék, csak variálok

néhány alapvariáció után a lép
is vízen jár és megszűnik benne

a fék összpontosított hatalma
a lapvariáció után néhányat lép

vízen jár a fék megszűnik benne
néhány összpontosított hatalom

lép néhány alapvariáció után
megszűnik benne és vízen jár

[19]

Január 8.
23.00 óra

azt hiszem
át kellene mennem fiam szobájába
és elmondani álmai előtt
hogy az apja nem tud semmit
nem tud semmi érdemleges választ adni
egyetlen kérdésére sem
talán csak annyit
becsülje többre mint én a banalitásokat
de azért ebbe sem érdemes
túlságosan belebonyolódnia
annyi bizonyos mindenképp számításba
kell vennie
hogy valószínű úgy beszélek majd
miként az akkori helyzet hozza teremti
mert mint mindig sejthető vagyis inkább
ez a tapasztalat
hogy vannak és lesznek el nem hangzó
kérdései
de ne nagyon bízzon a közös sétáink
meghittnek tűnő hallgatásaiban sem
mint ahogy annak idején igazán én sem
bíztam
akárhány cukrászdát ejtettünk útba
törlesztettük a csendet krémekkel
meg kellene nyugtatnom
hogy a baj itt az apai hallgatással van
az ostoba és gyalázatos sóhajjal

Zarándokok, hittérítők,
misszionáriusok...

Az emberi civilizáció történelmi fejlődésének legutóbbi, újkornak nevezett korszakát egy nevezetes dátumtól, Amerika 1492-ben történt felfedezésének időpontjától számítjuk. A teljes igazsághoz ugyan hozzátartozik, hogy a genovai hajós, Kolumbusz Kristóf ezen első expedíciója során nem járt az új kontinensen, csupán San Salvadorig (mai neve Watling), a Juanának (Kuba) és Hispaniolának (Haiti) nevezett szigetekig jutott el, és mindvégig abban a hiszemben volt, hogy az ázsiai földrész Nagy Kán birodalmát övező szigeteit érte el. Az esemény jelentőségét ez a tény azonban korántsem csökkenti, hiszen elsőként merete átszelni az ismeretlen veszélyekkel teli Atlanti-óceánt.

Ez a bátor tett jelentette tehát egy új kor nyitányát, amikor is Európa hajózó nemzetei a tengerek biztonságos, partközeli vizeiről a nyílt óceánra merészkedve megkezdték a Föld birtokbavételét. Azt azonban mégsem állíthatjuk, hogy e korszak az emberiség történetének dicső fejezeteit gyarapítja. A sok megpróbáltatással és kockázattal járó, veszélyekkel teli utakra vállalkozó matrózokat nem a felfedezés, az új világok megismerésének a vágya ösztönözte, hanem a meggazdagodás lehetősége, az arany, ezüst és drágakövek ígéretének mágikus vonzereje toborozta egy-egy hajó fedélzetére. A történelemírás ugyan a nagy felfedezések korának tekinti ezt az időszakot, de alighanem közelebb járnánk az igazsághoz, ha azt a hódítások és nagy rablóportyák korának neveznénk. A kalandorokból – nemritkán fegyencekből – verbuválódott legénység az Újvilágban gátlástalanul rabolt, fosztogatott, kénye-kedvére rombolt le és égetett porig ősi városokat, felkoncolva a bennszülött lakosságot. Az

őshonos lakosság létszámbeli fölényét ellensúlyozták a konkvisztádorok ágyúi és lőfegyverei, de mérhetetlen pusztítást okoztak soraikban az Európából behurcolt járványok, betegségek is, amelyekkel szemben teljességgel védtelenek voltak. És amíg a spanyol és portugál hajók arannyal és ezüsttel megrakodva sűrűn vitorláztak az anyaországba, évezredes kultúrájú népek, a maják, inkák és aztékok tűntek el nyomtalanul. De nem várt sokkal jobb sors Észak-Amerika indiánjaira sem, akiknek kiirtásában az angol és francia kolonizátorok versengtek egymással, vagy akár Afrika bennszülöttjeire sem, akiket más földrészek kipusztított őslakosai helyébe rabszolgaként hurcoltak el. Kétségkívül akadtak azonban olyan hajóutak is, amelyek valódi felfedező céljaihoz nem fér kétség, elég csak Diaz, Vasco da Gama, Magellán máig elismerést érdemlő expedícióira gondolnunk, amelyek során számos új felfedezéssel gazdagították addigi földrajzi ismereteinket. Amikor pedig már ismert volt szinte minden tengersizoros, átjáró, sziget és korallzátony, az egyéni vállalkozásokat egy sokkal szervezettebb és átgondoltabb hódítás, a világ felparcellázásának is tekinthető gyarmatosítás váltotta fel. Először kisebb létszámú felderítő csapatok hatoltak be egyre mélyebben a szárazföldek belsejébe, majd nyomukban a parti erődítményekből jól felfegyverzett hadseregek indultak meg. Talán mondanunk sem kell, hogy az utóbbira a hódítással szemben ellenállást tanúsító bennszülött lakosság legigázására volt szükség.

Ezzel együtt azonban a 18–19. században egyre több olyan tudományos felkészült kutatókból álló expedíciók is útnak indultak, amelyek az egzotikus tájak növény- és állatvilágát, geológiáját és éghajlatát vizsgálták, melyek nem a bennszülöttek ékszeleinek nemesfém mivoltát tanulmányozták nagy gonddal, hanem kultúrájuk, nyelvük, szokás- és hiedelemviláguk gazdag kincstárára voltak kíváncsiak, nem az arany lelőhelyét firtatták kitaratóan, hanem hegy- és vízrajzi térképeket készítettek, addig ismeretlen rovarokat és növényfajokat foglaltak rendszerbe...

Önkéntelenül is felvetődik a kérdés: a magyarok vajon szerepet játszottak-e Földünk egzotikus tájainak felderítésében, lakóinak minél jobb megismerésében? Akadtak-e a magyar honnak jeles férfiúi, akik hozzájárultak ahhoz, hogy bolygónk felszínéről az utolsó fehér foltok is eltűnjenek? Nem kis büszkeséggel állíthatjuk, hogy a magyarok szerepvállalása ezen a téren is igen jelentősnek mondható. Annak ellenére, hogy a Kárpát-medencének a világtengerektől való elzártsága és a magyarság történelmének viszontagságos évszázadai az ilyen vállalkozások ellenében hatottak, még sincs a világnak olyan szeglete, ahol ne fordultak volna meg magyar zarándokok, jezsuita hittérítők, orvosmisszionáriusok, botanikusok, zoológusok, geológusok, paleontológusok, éghajlatkutatók, térképészek, régészek, gyűjtő vadászok, néprajzkutatók, nyelvészek és még hosszasan sorolhatnám. Nem kis mértékben nekik is köszönhető, hogy ma gazdagabb, pontosabb és árnyaltabb képet tudunk alkotni a földkerekség egy-egy tájegységének flórájáról és faunájáról, korabeli népeinek nyelvéről és szokásvilágáról. A magyarok csatornákat, hidakat és vasutakat terveztek szerte a világon, kutakat fúrtak és jelentős olajmezőket tártak fel, bennszülötteket gyógyítottak és törzsi szokásokat jegyeztek le, szótárakat állítottak össze és térképeket rajzoltak, sírokat és betemetett ókori városokat ástak ki, ásványokat, bogarakat, lepkéket, ritka vagy addig teljesen ismeretlen növényfajokat gyűjtöttek és rendszereztek. De sohasem igáztak le népeket, nem gyarmatosítottak és nem hurcoltak rabszolgaságba senkit, nem raboltak műkincseket, nem fosztottak ki királysírokat. A világ tudományos közvéleménye előtt ezek az expedíciók, gyűjtő- és felfedezőutak tekintélyt és megbecsülést vívtak ki a magyar haza számára is.

Figyelmesen végigböngészve magyar utazóink és felfedezőink hosszú lajstromát, sokféle rangú és rendű embert találunk közöttük: grófokat, főnemeseket, de földi javakban nem éppen bővelkedő, szegényebb sorban élt polgárokat, szerzeteseket, diákokat, iparosokat, katonatiszteket, kutatókat és természettu-

dósokat egyaránt. Valamennyiükre jellemző volt az olthatatlan tudásszomj, az új ismeretek megszerzésének és a távoli világok felderítésének kalandvágya mellett a bámulatra méltó akaraterő és a néha már fanatizmussal határos elszántság nemes tulajdonsága is.

Jellemző módon az oly sok viszontagsággal, fáradsággal és megpróbáltatással járó expedíciós utakat a honi hivatalos körök részéről teljes érdektelenség kísérte, a hazatért kutatókat nem fogadta ünneplő közönség, még tudományos eredményeik is hamarabb váltak ismertté külföldön, mint odahaza. Közülük számosan hazájuktól messze, idegen földben pihennek, ahol önként vállalt küldetésük során végsőkéig legyengülve – vagy valamilyen alattomos trópusi betegség következtében – hunytak el...

Ne hagyjuk, hogy méltatlanul feledésbe merüljön bátor, önfeláldozó, hazájukért, a tudományokért és az emberiség haladásáért annyi áldozatot hozó nagyjaink emléke.

CSÁKY PÁL

Édes szülőföld

(részlet)

Külön eseménynek számítottak az iskolában a plébános úr órái. Szocializmus ide vagy oda, a kemény katolikus falu gyerekeinek nagy része bizony hittanra járt, s az órákat az iskolában tartották. Hiába voltak a nagy meggyőző szövegek, hiába a kommunista brosúrák szinte havonkénti ismertetése, hiába a szülők ismételt behívásai a község házára, hiába a győzködések áradata élőlőszóban és a hangoshíradón keresztül, semmi sem hatott: a szülők szigorú katolikus nevelésben részesültek, és meggyőződésükből nem engedtek. A szövetkezetbe vagy a kommunista pártba még be lehetett citálni egyiküket-másikukat, ám arra rákényszeríteni őket, hogy ne járjanak templomba vagy a gyerekeiket ne adják hittanra, már sokkal nehezebben ment. A tanító úr sem tette a kalapja mellé, amit az ilyen rábeszélések alkalmával kapott, a felvágott nyelvű menyecskék alaposan kitöltöttek rajta a mérgüket, s egészen odáig elmentek a fenyegetésben, ha nem engedi be a papot az iskolába, őt magát kergetik ki kapával-gereblyével a faluból. A hivatalos közegek, a párt- és állami szervek, de még a titkosrendőrök is meghátráltak eme elemi erejű, egységes fellépés láttán. Még csak az sem mondható rájuk, hogy rossz szívvel tették volna, hiszen a faluban azt is tudta mindenki, hogy a helyi párttitkár, a tanácselnök, de még a két falusi titkosrendőr fia is el-eljárt esténként a szomszéd községbe, a parókiára, ahol a plébános úr otthonosan, az érdeklődő szemek előtt visszavonulva nyújtott nekik vigaszt, hittan-különórák formájában.

Meghasonlott, tudathasadásos életet éltek ezek a helyi vezetőik is. A közösségből nem szakadhattak ki, ám némiképp el is

szigetelődtek benne: a fentről kapott feladatokat csak végre kellett hajtaniuk, ugyanakkor a kedvező elbírálás kedvéért nem kerülhettek szembe mindenkivel a faluban. Jó lelkiismerettel bizonyára egy sem aludt közülük, ám azt is érdekes volt megfigyelni, hogyan próbált egyikük-másikuk elszabotálni egy-egy apróságot, hogyan próbáltak úgymond segíteni néhány keménynyaku falusinak. – Ide figyeljen, Sándor, maga hálával tartozik nekem – mondták egy-egy kocsmai összezördülés után –, nem írtam be a fia káderlapjára, hogy hittanra jár, hát úgy becsülje meg magát!

Voltak persze kimondottan rosszindulatúak is közöttük, s az csak a rendszer aljasságát bizonyítja, hogy ezeket felhasználták mások ellen. Emberi, családi tragédiák sora keletkezett ezekből a helyzetekből, s az egész állapot megint csak nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a falusiakban nőjön a bizonytalanság, erősödjön a beletörődés. Széllal szemben nem lehet..., ismételték egyre többen a pejoratív filozófia eme veretes termékét, és többen kezdtek el e szerint is viselkedni.

A legfurcsább helyzetben az úgynevezett titkosrendőrök voltak. Már maga a megnevezés is nevetséges volt ilyen körülmények között: a kis közösségben mindenki ismert mindenkit, mindenki tudott mindenkiről mindent. Az is nyílt titok volt tehát, ki a titkosrendőr a faluban, arról már nem is beszélve, hogy az ötvenes években, amikor a falu is keményen az atomháborúra készülődött, jobbra ezek a megbízhatónak tartott káderek tartottak előadásokat. Az emberek gondolkodásába akkor próbálták meg belepréselni az atombomba meg a gammasugárzás fogalmát, a kapához-kaszához szokott kezek mozdulatait akkor próbálták meg a gázálarc viselésére is idomítani, nem sok sikerrel. A revánsra aztán a kocsmaudvaron került sor, ahol a borozgató polgárok gyakran elküldték a fülelő spicliket melegebb égtájakra. „Az anyja keservét – hangzottak a kacifántos káromkodások –, hát már ide is utánunk pofátlankodnak ezek a szar alakok?” És kirobbant belőlük a szitokár, egymás orra előtt hadonásztak

ökleikkel, s nemegyszer tettelegességgé is fajult a nagy eszmecsere. A hatalom azonban már ékeket ütött az emberek közé, ékeket a fejekbe és a szívekbe is, s ezek a sebek nehezen hegedtek, a hazugságok, fájdalmak nehezen felejtődtek.

Ekkor érte el a falut a suttogó propaganda legújabb hulláma is. Nincs annak a gyerekek jövője, amelyik hittanra jár, próbálták meg beleszuggérálni a szülőkhöz a kételyt hozó szavakat, nem veszik fel őket főiskolára, egyetemre. A szülők közül pedig egyre többen kezdtek hinni a propagandának, amelynek ott, akkor jelentős valóság tartalma is volt, tekintettel arra, hogy az akkori intézményekben bizony keményen kádereztek. Az embereket az újabb félelemkiváltó hullám a módszerek megváltoztatására szorította. Megszaporodtak a szombat esti keresztelések, a titkos egyházi esküvők, a pap sokszor az éj leple alatt látogatta meg a családokat, és szolgáltatta ki a szentségeket vagy tanította hittanra a gyerekeket. A temető által övezett templomban akkortájt sűrűn pislákoló esti fény, kísérteties fénybe burkolva az ablakokat; villanyvilágítás még nem lévén, gyertya vagy mécses adta gyenge fényét az éjjeli szertartásokhoz. Egyfajta összetartás fejlődött ki ebben a kérdésben is a faluban, az „ahogy lehet hitélethez” alkalmasint falazott még a pártelnök vagy a titkosrendőr is. A rendszer, bár sok kárt okozott az emberek lelkében, azt soha nem tudta elérni náluk, hogy teljességgel feladják magukat.

Eljött hát a plébános úr, bemutatkozott, és a négy kiválasztott gyerek koponyájára egy-egy barackot nyomott. Nagy puruttyák vagytok, mondta nekik nevetve, azok pedig tanácstalanul kapkodták a fejüket a megnevezés hallatán. Csak később, a szövegkörnyezetből jöttek rá, hogy az előttük ismeretlen puruttya kifejezés valami olyasmit jelenthet, mint a tanító úr ajkán gyakran felhangzó kópé megjelölés.

Középkorú ember volt a plébános úr, kissé testes, közepes termetű – és általában jókedvű, ami a gyerekek számára örömteli felfedezés volt. A legszimpatikusabbnak azonban azt találták

benne, hogy partnernek vette őket. El is határozták menten, hogy hittanra kedvvel fognak járni, s amikor a plébános úr a ministránsjelöltek felől érdeklődött, annyian jelentkeztek nála, hogy vasárnap el sem fértek az oltár körül.

Persze tökéletes dolog nincs a világon, erre a gyerekek is csakhamar rájöttek. A második hittanórán ugyanis azt üzenté a plébános úr a fián keresztül a harangozónak, készítene el három jó minőségű nádpálcát a következő hittanórára. A gyerekek elnyílt a szeme a csodálkozástól, s nem állta meg, hogy meg ne kérdezze, miért hármat. – Azért – hangzott a sejtelmes válasz –, mert a világon semmi sem tökéletes, fiam, fájdalom, még a legjobb minőségű nádpálca sem az. Ha tehát az esetleges fenyítések következtében valamelyik nádpálca elrepedne, akkor az a helyzet állhatna elő, hogy a fenyítést nem lehetne hatékonyan befejezni, ami katasztrófális hatással lenne a lelketekre, tekintettel arra, hogy épp az igazságosságba vetett hiteteket ingatná meg. Hogyan lehetséges az, hogy egyiketek megkapja a fenekére a teljes sort, amit ígértem, míg a másik – a pálcá eltörésének okán – esetleg nem. Miféle igazságosság lenne ez így, kérdezhetnétek joggal, s meginogna bennetek az igazság mindenekfeletti teljességébe vetett bizalom. Az Isten mentsen meg benneteket az ilyen veszélytől – magyarázta a plébános úr –, a nevelés folytonosságának fenntartását biztosítandó tehát számítanunk kell a nádpálcák esetleges tökéletlenségével is. Ezért kell belőlük három – érvelt nagy hévvel a plébános úr, ám csodák csodájára az egyik ötödikes a leghátulsó padban jelentkezésre nyújtotta a kezét.

– Nem igazságos ez, plébános úr – mondta ki paraszti egyenességgel. – Régen is, az istenítéleteknél, megkegyelmeztek annak, aki az első tortúrát túlélte – érvelt, s a plébános úr a logikus felvetés kapcsán láthatóan meglepődött. Már-már úgy tűnt, a rebellis diáknak esélye lehet a győzelemre, s a plébános úr esetleg tényleg csökkenté a megrendelendő nádpálcák számát, amikor a fiú, a nem várt sikertől felbuzdulva, tovább próbálta fitogtatni tudását.

– Hunyadi László is túlélte az első kísérletet – próbálta még tetézni érveit, ám a plébános úr, ráérezve a lehetőségre, azonnal lecsapott: – Na látod, Hunyadi László esetében is szükséges volt a második sújtásra! – S bár érezte, meglátása nem biztos, hogy mindenben megállja a helyét, elvágandó a vitát, ellentmondást nem tűrő hangon a harangozó fia felé fordult: – Hármat mondtam, megértetted? Mindhárom első osztályú nádpálca legyen!

Mondatai mocorgást váltottak ki a padokban, és valószínűleg kétkedést indítottak el az agyakban. Tény ugyanis, hogy az elkövetkezendő vasárnapon jócskán megcsappant a ministrálni akarók száma.

A futó

„ó, szirmosítsad
hímnuszom kedves virágát!”

Pindarosz

Egy mozdulatból (a halandóság
magva) kikel a test.
A futásban leli növését,
ahogy aprólékosan hagyja magára
szabódni meztelen idejét.
Ahogy kacsolja egyedülléte
burjánzó terét, úgy szépül,
úgy duzzad ereje. Akár a szövegborba
fúló érett poézis.

A növésben paripák
futása, a múlhatatlan
mozgás értelme. Az
anyai irány Amphitrité-uszonyában
lakó sós mozgás, ahogy
szoborrá szárad a versben.

A hús a délutánban kezdődik,
s eltarthat évekig ebben a
szövegben, ebben az
állandó burjánzásban,
melynek erőt a mag ad,
melynek moccanatlanságából
a lendület sarjad hússá.

A neoavantgárd apostolai

Bori Imre nevezte Kassák Lajost és Füst Milánt nevezetes tanulmánykötetének címében *Az avantgarde apostolainak*. Bori könyve 1971-ben jelent meg Újvidéken a Magyar irodalmi avantgarde harmadik köteteként. Mit jelentett ez az apostolok jelző Bori értelmezésében? A magyar irodalmi avantgárról írott trilógia első kötete *A szecessziótól a dadáig* követte az eseményeket, a második *A szürrealizmus idejéről* szólt, s a harmadik a nevezett két apostolról. Bori is azt akarta ezzel hangsúlyozni, hogy Kassák és Füst Milán évtizedekkel előzték meg a magyar avantgárd képviselőit, s nemcsak megelőzték azokat (ha volt egyáltalán kiket megelőzni), hanem voltaképpen csupán ők ketten képviselték igazán magas (világ)színvonalon századunk irodalmának-művészetének ezt a legfontosabb mozgalmát. Mert tanítványaik Dérytől Vas Istvánig, Illyéstől Zelk Zoltánig mind elhagyták később a zászlót, s csak emlékirataikban dicsekedtek el, nosztalgizva, hogy valamikor ők is Kassák-tanítványok voltak. Azok pedig, akik nem visszakoztak (Barta Sándor, Palasovszky Ödön, Tamkó Sirató Károly) a Gulag vagy az érdektelenség táborában süllyedtek el.

Miért e hosszú visszatekintés? Azért, mert a század második felében mifelénk is erőre kapó neoavantgárdnak ugyanolyan előretolt, s végig kitaró apostola volt mostani protagonistánk, *Erdély Miklós*, mint amilyen apostola volt a klasszikus avantgárdnak Kassák és Füst Milán. Igaz ugyan, hogy e mozgalomnak két hangadó orgánuma, az újvidéki Új Symposion és a párizsi Magyar Műhely volt, s legfontosabb képviselői *Nagy Pál* és *Papp Tibor*, illetve *Tolnai Ottó* és *Domonkos István*, ám Erdély, már csak koránál fogva is rangidős volt és maradt korai haláláig. S mára immár e mozgalom első klasszikusa.

Mit értünk neoavantgárd alatt? Évek, immár évtizedek óta folyik a csata e fogalom körül. Főleg a posztmodernnel való kapcsolata miatt. Aligha a mi tisztünk e homályos fogalmak tisztázása, itt és most csupán ennyit: magunk is afelé hajlunk, hogy a két irányzat között az az alapvető különbség, hogy a neoavantgárd a klasszikus avantgárd folytatása és meghaladása, míg a posztmodern retrográd irányzat: az avantgárd és a modernizmus ellenpontosítása és (meg)tagadása. Magában az újabb magyar irodalomban külön specialitása e két irányzat közötti (vallás?)háborúnak, hogy az újabban mindent elöntő posztmodern képviselői nagyrészt a neoavantgárd eltaposásával másztak föl az uborkafára. Nem kisebb tekintély tanúskodik erről, mint *Balassa Péter*, a magyar posztmodernnek mentora, midőn így ír nevezetes tanulmányában:

„Nálunk ugyanis a posztmodernnek tulajdonított radikálisan új (a hetvenes évektől) valójában egy elfelejtett és vétkesen elhallgatott hatvanas évekbeli késő avantgárdnak (ezúttal valódi avantgárdnak) köszönheti mindenét: újdonságát, viszonylagos elfogadottságát, saját magát. Ezt a tényt sokan tudják, de kevesen mondják ki és írják le, éppen ez a magyar posztmodern, a jelen művészet egyik erkölcsi problémája, ami egyúttal nem választható el attól, amit képviselői művészetükben csinálnak. A kezdeményezés, a faltörés, a be- és kitörés érdeme és a radikalitás munkája az elveszett és háttérbe szorított késő- és neoavantgárdé Erdélytől Balaskón és Halász Péteréken át Hajasig stb. (A névsor okvetlenül jelzésszerű csupán.)”

Olyannyira jelzésszerű, tehetjük hozzá mi, hogy még e tanulmány is elfeledkezik a már említett fórumokról és szerzőkről. Amiből is az tűnik ki, hogy még az olyan tisztán látó ítések, mint amilyen Balassa Péter, sem látnak túl az anyaország határain, s a magyar köztudatnak még az avantgárdból is csak a politikusok kellene, lásd például Szőcs Géza esetét.

De hogy befejezzük mondandónkat, Balassa így folytatja gondolatmenetét:

„A mi posztmodernünk akkor juthat el a termékenyebb nagykorúsághoz, ha ezzel a ténnyel mindig számol és a cezúrát – szerényebben, mint eddig – korábbra teszi, eltolja önmaga kezdeteitől.”

Idő-mőbiusz E.M. – montázs

„*Mint madarak, melyeket röptükben kitömtek, s azóta ott lógnak az égen, oly mozdulatlan az elhunytak emléke, oly unalmasan megszokhatatlan, neveléségesen fennkölt*” – hangzik a **Váratlan kantáta** első bekezdése.

Erdély Miklós, aki 1928. július 4-én született, sajnos, már csak a mozdulatlan elhunytak emlékeként ünnepelhette jubileumát röptükben kitömött madarakként az égen, a magyar irodalom és művészet nagy ismeretlenje mindmáig. Ha meggondoljuk, hogy szépirodalminak minősíthető munkái máig csupán a *Magyar Műhely* kiadásában olvashatók, több érvet aligha kell felhozni állításunk bizonyítására.

„*Hogy van tehát? Idő és tér tehát... Hogy van ez? Hagyjuk ezt. Hogy van tehát? Tér és idő a bele nem illeszkedés fájdalomnak formája tehát.*” (**Dirac a mozipénztár előtt.**)

Nem mintha az Erdély Miklós esete társtalan lenne a mi tájainkon. A magyar avantgárdirodalom három típusát különböztethetjük meg, véleményem szerint. Az első: a hagyományba leginkább beleilleszkedő avantgárd: prototípusa Füst Milán, csúcsteljesítménye Weöres Sándor életműve, s több-kevesebb eltéréssel talán ide sorolható Hamvas Béla, a *Prae*-utáni Szentkuthy s a *Heliánét*, *Gholghelóghit* író Határ Győző.

Az ellenkező oldalon található a hagyományba egyáltalán beilleszkedni nem tudó Barta Sándor, Palasovszky Ödön, s főként Tamkó Sirató Károly. *Világviszhang* és *Tengerecki Pál* ellenére, Tamkó mindmáig megemészthetetlen eledel a magyar gyomor számára.

A harmadik típus pedig: a szintézis apostolai. Azok, akik minden vadságuk ellenére mégiscsak legyőzték az ellenállást s elfoglalták helyüket a magyar Parnasszuson: voltaképpen két szabályt erősítő kivételt sorolhatunk ide: Kassákot és a *Prae*-t író Szentkuthy Miklóst.

Melyikbe tartozik a mi protagonistánk, Erdély Miklós?

„*Ami lesz és visszahatni képes, az van... Csak az képes magát alakítani, aki visszafordul és önmagára okként hat ... Az ember tehát alávetett valakinek, aki legjobban ismeri: önmagának. Tarts önmagadtól. Kész van, ami készül*” – olvassuk az **Idő-móbiuszban**.

Tény, hogy az ifjabb nemzedékek által olyannyira bálványozott Ottlik vagy Pilinszky nem igazán modern szerzők (hogy Márairól vagy Kosztolányiról ne is szóljunk). Semmi kifogásunk sem lehetne azonban kultuszuk ellen, ha legalább fele olyan kultusz övezné az Ottliknál elmondhatatlanul korszerűbb Szentkuthyt vagy Erdély Miklóst.

„*Semmi sem történik. A semmi történik. Titok a jövő jelenléte. A múlt megérdemli sorsát. A jövő kiérdemli sorsát. A tér elhasznált idő.*” (**Sejtések II.**)

Hová tartozik hát Erdély Miklós? A mi nemzedékünk, az ötvenhat tájt kilépő nemzedék Juhász Ferencet és Nagy Lászlót hitte az első modern magyar költőknek. Azóta bőven kiderült, hogy nem az első modern, hanem az utolsó romantikus magyar költők éppen ők ketten.

„*31. Mondatomat megismétlem. 32. Mondatomat megismétlem. 33. Mondatomat mégsem ismétlem meg. 34. Mondatomat mégsem ismétlem meg. Mondatomat mégis megismétlem.*” (**Sejtések II.**)

Mindenesetre nagy nemzedéke volt ez a húszas években született társaság a magyar költészetnek. Juhászék mellett ott a Pilinszky–Nemes Nagy Ágnes-kettős. Akik, mondtuk, ugyancsak nem modern költők még, noha jóval lekörözik Juhászékat, különösen a romantika legyőzése terén.

„*Gond és baj, nem keserítsetek meg. Gond és baj, ne nyomorítsatok meg. Gond és baj, ne bolondítsatok meg*” – kezdődik az **Antiszempont**.

Nagy nemzedék ez a húszas években született nemzedék, a magyar költészetben legfeljebb Petőfiék meg a Nyugat múltját felül. Hisz a két nagy csoport mellett ott van immár a neoavantgárd első rajzája is: Erdély Miklós és Bakucz József. Igen, Erdély Juhász Ferencsel egy esztendőben született, s noha születésük szerint Kassákot is csak egy esztendő választja el Tóth Árpádtól, soha még a magyar költészetben oly szakadék nem választott el két kortársat, mint Juhász Ferencet és Erdély Miklóst.

„*Ha valami elég nagy, hogy végtelen legyen, akkor az az egésznek tekinthető, oszthatatlan és elemi*” – így a **Mondolat**. S így folytatódik: „*Ha valami elég kicsi, hogy elemi és oszthatatlan legyen, akkor az a mindenségnek tekinthető, mint egész és végtelen.*”

Térjünk vissza eredeti kérdésünkhöz: melyik súlycsoportba soroljuk Erdély Miklóst, az előbb felsorolt három közül? Az elsőbe, a hagyományba leginkább beilleszkedőbe – semmiképpen sem. Annál inkább a harmadikba; Tamkó Sirató Károly vagy az Idő kristálya: Moszkvát író Barta Sándor, tehát a nagy kezdeményezők, a pionírok csoportjába.

„*Ami van, törvényszerűen olyan, amilyen. A törvény véletlenül olyan, amilyen*” – ahogy a **Törvény-Véletlen-Móbiusz** mondja. S ahogy befejeződik: „*Ha a törvény törvényszerűen olyan, amilyen, akkor a törvény nem szívesen olyan, amilyen: Megváltozik.*”

Azt még ma, tizenkét esztendővel a költő-festő-építész-filmes Erdély Miklós halála után sem lehet megkockáztatni, hogy költői életműve bevonul-e a második csoport, a klasszikussá jegyezett avantgardisták Parnasszusára, Kassák és Szentkuthy

mellé. Az ő életműve elsősorban a nagy kezdeményező életműve. Amilyen a Blake-é, amilyen a Hölderliné, amilyen Lautréamont-é például. De sok minden utal Michaux-ra, Joyce-ra, és Ezra Poundra. S még ki mindenkire, hogy a filmet vagy a képzőművészetet ne is mondjam.

„Születésemről fogva alkalmas vagyok a kitiüntetésre. Ugyanis a bal mellkasom jó egyharmaddal nagyobb, ha ugyan nem másfélszerese a jobb oldalinak. E ritka rendellenesség következtében széles felületet kínálok az érdemrendek számára.” (Kitüntetésemről)

Ha a jobb híján szépirodalminak, netán költőinek minősíthető Erdély-szövegekről még nem is bizonyosodott be, hogy valóban a Parnasszuson a helyük (ahogy Pound Cantóival, avagy a Finnegan ébredésével kapcsolatban is nagy, szinte legyőzhetetlen mindmáig az ellenállás), egy bizonyos: a megint csak jobb híján esszéknak minősíthető Erdély-írások már bizonyosan a magyar elméleti irodalom első vonalába tartoznak.

„1. Ha ugyanazt látok, azt gondolhatom, hogy ugyanazt látom.

2. Ha ugyanazt látom, azt gondolhatom, hogy mást látok, ami ugyanolyan.

3. Ha ugyanazt megváltozva újra látom, nem tudhatom, hogy ugyanazt látom.” (Azonosításelméleti vizsgálatok)

De hát ugyan ki tudná eldönteni, hogy mi mondható versnek, prózának vagy esszének Erdély Miklós irodalmi életművében? Vers, próza, avagy esszé-e példának okáért a Baal-Sém *Tov homloka a zsámolyon?* Vagy a már idézett *Dirac a mozipéztár előtt* (alcíme: *Négy férfigangra.*) Vagy a *Sejtések I-II.*

A *Metán?* Az *Anarchisták Párizsban?* Az *Isméltéleméleti tézisek?* Az *Azonosításelméleti vizsgálatok?* A *véletlen története*, s a legmeglepőbb a *Tézisek az 1980-as Marly-i konferenciához* (mert ez is benne van az *Idő-móbiusz* második kötetében).

„Egy szakasz katonának ötven évvel ezelőtti megparancsolták, hogy masírozzon körbe a kaszárnyaudvaron. A szakasz katona azóta masíroz az idő végezetéig. Ilyen dolog a fénykép. Szakasz katona és kaszárnya nélkül.” (Sejtések II.)

Egy ilyen rendhagyó monumentumot, mint amilyen az Erdély Miklós életműve, természetesen képtelenség még csak körüljárni is, egy ilyen alkalmi, hommage-montázs kísérletben. Nem is az a célunk. A cél: újra reflektorfényt vetni, a mozgalomra vetett fényen túl is, a hetven esztendeje született Erdély Miklós oly méltatlanul feledett (netán föl sem fedezett?) életművére. Mert ha megérte volna a szép jubileumot, őt tisztelhetnénk a neo-avantgárd öregapjaként (ahogy valaki Beckettet nevezte a posztmodern öregapjának).

Máskülönben:

„1. Akire szükség van, annak nincs szüksége senkire.” (Neumák)

„2. Az összetört üres héjba bevándorol az élő és otthonra lel kívül.” (Számozottak)

Egyébként:

„A leglényegesebb körülményre majd máskor térek ki, ha egyáltalán kitelek.” (Metán)

Nálunk, New Hontban

(részlet)

A városháza épületében nem volt lift, ezért Kálmán bácsi minden harmadik-negyedik lépcsőfokon megpihent, s nagyot szusszanott, hiába, nem vagyok már hetvenéves, szabadkozott. De azért fölértünk az emeletre, s itt rövid időre elváltak az útjaink. Kálmán bácsi bevezetett a fogadószobába, ő maga pedig bekukkantott az ülésterembe, ahonnan egy pillanatra, mikor kinyitotta az ajtót, zsongás szűrődött ki. Odabent nagy lehetett a békétlenség.

A fogadószobában rajtam kívül még egy herkulesi termetű férfi várakozott. Vállig érő, göndör barna haja alatt akkora izmok duzzadtak, mintha a pólója ujját tekegolyókkal bélelte volna ki, de a tekintete szelíden és türelmesen villant rám, s még biccentett is, mintha régi ismerősök lennének. Később, amikor összebarátkoztunk, megtudtam, hogy ő a szobrász, Bárány Pistának hívják, s már harmadik napja várja, hogy odabent a képviselő urak eldöntsék, milyen szobor megalkotásával bízzák meg. Bárány Pistát is New Hont városa adta az emberiségnek, s a városvásáros választása is ezért esett őrá, jóllehet köztéri szobrot nem faragott még, s azt is mindjárt kikötötte, hogy lovas szobrot nem vállal. Lovas szoborra szóló megbízás azonban nem fenyegette, hiszen a mártírhalált szenvedett expolgármester sosem ült lovon, s állítólag kutyákat és macskákat sem túrt meg a házában.

– Már harmadik napja nem tudják eldönteni, hogy mit akarnak – kesergett a New Hontból elszármazott szobrász. – Hiába, a helyes döntésnek ki kell fornia, az ilyesmit nem szabad elkapkodni. A köztéri szobrok az örökkévalóságnak készülnek.

Nemsokára visszajött Kálmán bácsi, barátságosan kezét rázott a szobrásszal, és ünnepélyes hangon ezt közölte vele:

– Mindjárt elkészülnek a portréval.

– Na végre – sóhajtotta a szobrász.

– Csak az a baj, hogy egyáltalán nem hasonlít szegény Guszira.

– Hát akkor kerítsenek róla valamilyen fényképet – javasolta a szobrász.

– Az a baj, hogy nem maradt róla fénykép – ismerte be Kálmán bácsi a szomorú tényállást. – Vagy ha maradt, az is elkallódott ötvenöt év alatt.

– Hát akkor rajzold le te, Kálmán bácsi!

Kálmán bácsi újra csak legyintett.

– Az a baj – mondta –, hogy én már elfelejtettem, hogyan nézett ki. Ötvenöt év rettenetesen nagy idő.

Bárány Pista, a szobrász azonban még ekkor sem adta föl.

– Akkor honnan tudod, Kálmán bácsi, hogy a rajz nem hasonlít rá?

– Onnan, fiam – felelte Kálmán bácsi –, hogy arra ugyan nem emlékszem, hogyan nézett ki, de azt tudom, hogy ilyen nem volt.

– És miért nem?

– Mert ez olyan, mint egy fantomkép. Amilyet a rendőrségen csinálnak, ha köröznek valakit. Ezt a portrét, fiam, többen csinálták. Úgy is néz ki.

Bárány Pista egy darabig tűnődött, aztán – örök optimista – földerült az arca.

– Talán az sem baj, ha nem hasonlít rá. István király szobrai sem hasonlítanak az igazi István királyra, mégis mindenki tudja, hogy ő az István király.

Most Kálmán bácsi tűnődött el.

– Lehet, hogy igazad van, fiam. Elvégre te vagy itt a művész.

De még ezzel sem oldódott meg minden probléma, további fogas kérdések is felmerültek. Így a termetére vonatkozó kérdés, hogy akkor magas volt-e vagy alacsony, vagy talán középtermetű. Az emlékezők szűk körében mind a három álláspontnak

volt legalább egy híve. Kálmán bácsi emlékezetében pedig a szerencsétlen sorsú expolgármester alakja hol daliás termetű atlétaaként merült föl, hol viszont a Hüvelyk Matyínál alig nagyobb, de azért derűs kedélyű, hízásra is hajlamos férfiemberként, amilyen a New Hont-i férfiak többsége. Kálmán bácsi azoknak a kiszámíthatatlan, zavaros napoknak minden más szereplőjét élesen látta maga előtt, még az aranyszívű Szytepan Fjodorovicsot is, csak Nehéz Gyuszi alakja homályosult el benne, mintha folyton ködös alkonyatban látná, s akkor is csak az árnyékát.

– Úgy látszik, nagyon el akartam felejteni – vallotta most be röstelkedve. – Ezt nevezik tökéletes elfojtásnak.

A képviselő-testület ezért úgy határozott, hogy az eredeti elképzelésüktől eltérően Nehéz Gyuszinak mégsem állószobrot állítanak föl, igaz, ülőszobrot sem, mert ha karosszékekben ülne, abból éppen a mártírium üzenete maradna ki. Ezért nem felel meg a mellszobor sem. Az túl semleges.

A szobrász egyre rémültebben hallgatta Kálmán bácsi beszámolóját.

– Hát akkor nem lesz szobor? – kérdezte szomorúan.

Kálmán bácsi elmosolyodott.

– Dehogynem lesz – nyugtatta meg a szobrászt. – Nem vagyunk mi mind olyan hülyék odabent.

– De mégis...

– Megtaláltuk a megoldást.

– Éspedig?

Kálmán bácsi fölemelte a két kezét, mint egy áldást osztó püspök vagy legalábbis egy karmester.

– Egy bokorból fog kinézni – mondta.

– Bokorból? – hüledezett a szobrász. – Hogyhogy bokorból?

– Úgy, ahogy mondom. Egy bokorból – ismételte Kálmán bácsi. – Mellmagasságig bokrok fogják eltakarni a testét, így nem lehet megállapítani, hogy alacsony vagy magas termetű-e.

– Olyan lesz, mintha kukkolna – okvetetlenkedett a szobrász.

– Nem lesz olyan – nyugtatta meg Kálmán bácsi. – Szomorúan fog nézni, és nem úgy, mintha kukkolna. A kivitelezés a te dolgod, fiam. A fontos az, hogy a bokor jó sűrű legyen.

A két földi ebben maradt. Kálmán bácsi visszaballagott az ülésterembe, amely ekkorra elcsöndesedett, mintha államférfiúi szózat készülődne a viharosabb napokat is látott falak között, engem pedig a szobrász meghívott McLaczi konyhájába, pezsgővel tenni pontot a többnapos eredményes várakozás végére. Kora délután és meleg lévén, a kocsmá csaknem üres volt, Mikszáth Kálmán is álmos tekintettel nézett le a falról arra a néhány notorikus kocsmatötelékre, amelyeket minden falu minden kocsmájában láthat az ember, minden napszakban, s még a borostás, puffadt arcuk is annyira egyforma, mintha egyetlen nagy fészekaljából rajzottak volna ki, a családnak nem éppen dicsőségére. Ezeknek a szobrász foghegyről odaköszönt, a söntéspultnál izzadó McLaczival pedig váltott néhány udvarias szót, ahogy az New Hont-i őslakosok között illik.

– Tudsz már valamit? – érdeklődött McLaczi.

– Tudok – mondta a szobrász.

– És lesz szobor?

– Lesz.

– Az jó – állapította meg elégedetten McLaczi. – Már nagyon kellett nekünk.

A szobrász bólintott, de valahogy hiányzott a lelkesedés a biccentéséből. Az nyilván a nagy várakozásban kopott el, s a pezsgő sem hozta vissza.

– Még hogy bokorból leselkedjék – morogta. – Mintha bujkálnia kellene valamiért.

– Pedig látod, hogy büszkék rád.

– Büszkék – legyintett. – Most már...

S rögtön elmesélte, hogy amíg tanult, inkább lenézték, jó hogy csúfot nem üttek belőle. Még a legjobb barátai is a fejüket csóválták, éhen fogsz halni, mondogatták, s ilyenkor Bárány Pista látta is magát, amint valamilyen rettenetes, ablaktalan odú-

ban kétszersültet rácsál és teát iszik hozzá, s álmában minden éjszaka megjelenik neki Poe hollója, hogy figyelmeztesse. „Nevermore, nevermore.” Ennek az álomnak aztán igen különös folytatása lett. Utolsó éves főiskolai hallgató volt, s a nyári vakációját töltötte itthon, amikor egy este beállított hozzá New Hont egyik ismert közrendőre, méghozzá egy néger fiatalember társaságában. Természetfölötti jelenségek olykor-olykor előfordultak New Hontban, néger fiatalember azonban még sohasem, de hát hiába, zsugorodik a világ, gondolta Bárány Pista, anyja pedig, aki nagyon rosszul látott, először kéményseprőnek nézte a fiút, csak azután ijedt meg, de akkor igazán.

– Eltévedt a kölyök – magyarázta a rendőr. – Amerikából jött, világ körüli úton jár és Selmechányára tartott, de rossz helyen szállt le a vonatról a szerencsétlen. És csak angolul beszél. El kéne szállásolni.

– Ott a szálloda – motyogta Bárány Pista.

– Tatarozzák – mondta vigyorgva a rendőr.

– Akkor vigye a fogdába.

– Azt nem lehet – tárta szét a karját a rendőr, és még impertinensebben vigyorgott. – Csináljanak vele valamit – mondta, és elment.

Közben a hangokra előjött Bárány Pista apja is, nem éppen az alkalomnak megfelelő öltözetben – vagyis pizsamában. Megmustrálta a messziről jött, sötét bőrű fiatalembert, majd ugyanolyan csöndben visszavonult a hálószobába.

– Itt nem maradhat – suttogta Bárány Pista anyja.

– Maradhat.

– De én félek tőle.

– Bill vagyok – szólalt meg végre a hivatlan vendég is, ledobta a hátizsákját a küszöbre, és kinyújtózta a karját.

– Billnek hívják, mama.

A fiatalember beljebb lépett, és bizalmatlanul körbepislantott az előszobában.

– Én vagyok a hibás, hogy ezen a szar helyen szálltam le. Itt minden az Isten háta mögött van. Az egész ország.

Bárány Pista pedig fordított.

– Nagyon sajnálja, hogy ilyen kései órában alkalmatlankodik, mama. De ott, a messzi Amerikában is sokat hallott a magyarok híres vendégszeretetéről.

A fiatalember leroskadt a kanapéra.

– Éhes vagyok – mondta.

– Mit mond? – kérdezte az idős és rövidlátó asszony. – Hungry? Az azt jelenti, hogy magyar?

– Igen – mondta Bárány Pista. – Azt mondta, hogy ő is szeretne magyar lenni.

– Az nem lehet – vágta rá azon nyomban és a kelleténél kategorikusabban az asszony. – A magyarok fehér emberek.

– Mit mond? – kérdezte a vendég.

– Hogy maradt egy kis savanyú bableves a vacsoráról.

– Bableves? McDonalds nincs a városban? – kérdezte a vendég.

– Nemrég ment csődbe.

– Mit mond? – kérdezte Bárány Pista anyja.

– Azt mondja, mama, hogy a vezetékneve McDonalds. Meg hogy jó lesz neki a bableves is.

– Valami éjjeli lokál van a városban? – faggatózott tovább a fiatalember.

– Mit mond? – kérdezte a mama.

– Azt mondja, mama, hogy híres zenész egy lokálban.

– Zenész? És milyen hangszeren játszik?

– Mit mond?

– Hogy ülünk asztalhoz.

– Mit mond?

– Hogy billentyűs hangszeren játszik.

– Na jó – mondta a mama. – Akkor ülünk asztalhoz.

– Mit mond? – kérdezte a vendég.

– Hogy inkább kerüljük el a lokálokat, és maradjunk itthon.

Későre járt, de a néger nem maradhatott meg az ülepén, hiába erősködött Bárány Pista, hogy úgyminden bezárt már, az a lokál pedig nincs is, nálunk, New Hontban nincsenek lokálok,

nálunk csupa rendes, törvénytisztelő ember lakik, és ilyenkor vagy a televízió előtt kuporog, vagy szerelmeskedik, vagy alszik, de nem, hiába és hiába... Kimentek hát a nagy, büdös, fekete éjszakába, ki a főtérré, de McLaczi is bezárt már, meg a mozi is bezárt, olyan volt az egész város, mint egy nagy temető. Végül az ifjúsági klub pincéjében kötöttek ki, ahol diszkózene bömbölt, a csitrik meg a taknyos fiúk sorra megbámulták őket, ő Bill, a barátom, lódította Bárány Pista, tehetséges festőnövendék, most jött Amerikából, és azt mondta, New Hontban meg kell állnom, addig nem mehetek tovább, amíg New Hontot nem láttam, és az a sok hülye tacsó mind bevette a maszlagot. Kézről kézre adták a négert, egy-két szót mindenki gagyogott angolul, s úgy bántak vele, mint valami igazi hírességgel, olimpiai bajnokkal vagy filmsztárral. A néger egyre jobban élvezte a dolgot, nyakra-főre rendelte a söröket, megtapizta a lányokat, s a végén azt mondta, nem is olyan pocskó hely ez a New Hont, ha besötétedik, kár, hogy holnap el kell utaznia, de majd máskor is eljön. Majd ha Szingapúrból jön visszafelé, okvetlenül benéz ide, s akkor talán több napra is marad.

Hajnalban Bárány Pista arra ébredt, hogy a néger nincs a hálszékjében, hanem az előszoba előtti lépcsőn ücsörög, és valamit motyog magában. Talán imádkozik, gondolta, de azért kiment hozzá, hátha mégsem imádkozik, hanem a sok sörtől rosszul lett. S ott hirtelen meghűlt benne a vér. A néger azt motyogta, hogy „nevermore, nevermore”. Egy fényképhez beszélt, s eszelősen hajtogatta, hogy nevermore, csak akkor hagyta abba, amikor észrevette, hogy nincs egyedül. Egy pillanatig leírhatatlan bosszúság tükröződött az arcán, hogy így kilesték. Aztán odadugta a fényképet Bárány Pista orra elé, és csak ennyit mondott:

– Becky.

A fényképen fürdőruhás néger lány volt látható, egy sátor előtt állt. Bill arca pedig igen bánatosra facsarodott.

– Otthagytott? – kérdezte Bárány Pista, pedig nem akart tapintatlan lenni.

– Nem a te dolgod – mondta a néger, és eltette a fényképet.

Mind a ketten visszaaludtak, s amikor Bárány Pista dél körül felébredt, a négernek már híre-hamva sem volt. Pedig akkorra a fél város arról beszélt már, hogy Bárányéknál valamilyen néger vándorprédikátor tanyázik, aki mellesleg festő is, nagyon vicces fiatalember, és az éjszaka rengeteg sört bevedelt. És délután egyre többen sündörögtek a Bárányék háza előtt, s be-belestek a járdáról az udvarra, elmentek, majd visszajöttek, Bárányné pedig élménybeszámolót tartott a legkíváncsiabbaknak, hogy hát milyen illetudó ez a néger fiatalember, híres zongorista, sokat hallott a magyarok vendégszeretetéről, és még csak egy gombostű sem tűnt el a házból. Most éppen Selmechányán tartózkodik, de hamarosan utazik tovább Szingapúrba. A hallgatóságot ette az irigység, némelyek megkeresték a térképen Szingapúrt, és megállapították, hogy az bizony messze van, meg hogy ezekkel a Bárányékkal folyton történik valami.

A legidősb Bárányt, Bárány Pista nagyapját legendás bátorságért még most, negyedszázaddal a halála után is tisztelettel emlegették, pedig nem volt jelentékeny polgára New Hontnak, csak később magasztosult fel, azokban az években, amikor az oroszok távozását követően a magyar nyelv használatát hatóságilag szabályozták a városban. Ez azt jelentette, hogy a hivatalokban és más közintézményekben, továbbá a vendéglőkben, üzletekben és az utcán magyarul beszélni nem volt javallott, ellenben mindenkinek, akit nem hurcoltak el, nem toloncoltak ki az országból és nem vetettek börtönbe, jogában állt megtanulni tisztességesen szlovákul. Néhány hónappal e rendelet kiadása után New Hont polgármestere egy Podkrivánsky nevű hajdani női fodrász és illegális kommunista szorgalmazni kezdte egy olyan „akcióbizottság” felállítását, amely időről időre, rajtaütésszerűen ellenőrzi a város „nyelvi állapotát”, és jogában áll különféle szankciókkal javítani ezen az állapoton. A háromtagú bizottságban két szlovák tanfelügyelő működött és Török Miska, aki ekkor már nem volt iskolaigazgató, viszont a szlovák nyelv tanulásában nagy előre-

haladást tanúsított. A bizottság haladéktalanul munkához látott, s elsőnek a Kovácsék fűszerüzletében vizitelt le, diszkréten, mint-ha csak vásárolni tértek volna be. Miközben nézelődtek, válogattak a szegényes kínálatban, betoppant egy vevő is, egy fejkendős asszonyka, akit a pult mögül Kovácsné nagy szeretettel üdvözölt.

– Ako sa máš, Margitka? – kérdezte.

– Prajem, Mariska – mondta a megszólított kissé elfogódottan, mert rögtön feltűnt neki, hogy az üzletben tébláboló három férfi igencsak hegyezi a fülét.

– A čo praješ, Margitka?

– Košela, gatya, bugyi, kombiné – felelte a vevő.

– Pereš?

– Neviem – felelte a megszeppent asszony. – Nemám doma... izé ... szappan.

– Mydlo chceš?

– Nie, Mariska – mondta a megrémült, fejkendős néni. – Mydlo mám. Szappan nemám.

– Szappan je mydlo, Margitka.

– Dobre, daj, Mariska... A ja už nepoviem. Nič nepoviem.

A bizottsági tagok nem szóltak egy szót sem, hanem amilyen diszkréten jöttek, olyan diszkréten távoztak, majd beültek a cukrászdába, hogy kiértékeljék a revízió eredményeit. A két szlovák tanfelügyelő elégedetlen volt a tapasztalattal: a szókinccs csapnivaló, a kiejtésről már ne is beszéljünk. Itt, New Hontban mindenki botfűlű? Török Miska azonban védelmébe vette a hölgyeket: nem megy az ilyen egyik napról a másikra. Fő, hogy megvan bennük az akarat. Azt a tanfelügyelő is belátták, hogy igen, az akaratra nem lehet panasz. Utasítani kell a város összes üzletvezetőjét, hogy minden árucikkre ragasszanak címkét, amely feltűnteti az áru szlovák nevét. Így az ember nemcsak vásárol, hanem mindjárt tanul is. Török Miska elégedett volt, hogy a kínos ügyet sikerült konstruktívan lezárniuk. Csak ezután tűnt föl nekik, hogy rajtuk kívül a cukrászdában mindenki hallgat. Így amikor ők elhallgattak, nagy és hosszan tartó csönd telepedett a

helyiségre. Kisvártatva az egyik tanfelügyelő, a fiatalabbik és energikusabb, odaintette a pincért, és számonkérőn ráförmedt:

– Miért hallgat itt mindenki?

A szebb napokat is látott, őszülő-kopaszodó pincér azonban nem ijedt meg a hepciáskodó tanfelügyelőtől.

– Magyar ember délelőtt keveset beszél – mondta hidegvérrel, és ezzel csak olajat öntött a tűzre.

– Maguk nem magyar emberek, hanem szlovákok – pattogott tovább a tanfelügyelő.

– Szlovák ember sem beszél délelőtt – felelte nagy nyugalommal a pincér.

– Honnan veszi ezt a számságot? – sietett társa segítségére a másik tanfelügyelő.

A pincér kivárt egy kicsit, aztán színpadias mozdulattal körbemutatott.

– Láthatja, kérem! Csupa szlovák, és mind hallgat.

A fiatalabb tanfelügyelő most már végképp elvesztette a türelmét.

– Tessék beszélni, kérem! Egy-kettő!

Senki sem mukkant. A pincér ábrázata csupa sajnálkozás lett.

– Úgy látszik, nincs miről beszélniük. Van ez így. Én se szólok a feleségemhez néha napokig.

De nem mindenhol végződött ilyen csúfosan az akcióbizottság razzíája. A vasutasoknál mindent rendben találtak, nemkülönben a rendőrségen. És a kórházi orvosok nyelvi állapota is sokat javult. Mivel mindenhová hármásban jártak, a new hontiak hármásikreknek csúfolták őket, persze a hátuk mögött, mert egyébként mindenki előre köszönt nekik. Kivéve az öreg asztalosmestert, Bárány Pista nagypját, akit az utcán csíptek fülön. A mester éppen az esti misére tartott, s vagy nem vette észre őket, vagy nem akarta észrevenni, és elslisszolt volna mellettük, ha Török Miska, akinek a mester gyerekkori pajtása volt, nem föltételez szándékosságot a mester pillanatnyi vaksága mögött. Önérzetében sértve ezért nagy hangon ráköszönt.

– Dobrý večer, Jožko!

– Jó estét! – köszönt vissza a mester.

A zimankós, holdfényes, karácsonyváró estében hirtelen felforrósodott a levegő Török Miska körül. Olyan erővel ragadta meg az asztalosmester karját, hogy kesztyűs ujjai szinte odaforrtak annak kabátjához. A templomszolga éppen megkondította a nagyharangot, mintha azt akarná a város tudomására hozni, hogy van itt ám egyetemesebb beszéd is, ezt tessék hallgatni, nem a mindenféle nyelveken való gagyogást, amely csak arra jó, hogy még a tisztességes emberek fejét is összezavarja. Török Miska oldalra pislantott. A tanfelügyelők azonban várakozó álláspontra helyezkedtek. Úgy látszik, eltökélték, hogy a világerő sem avatkoznak közbe, vagy Török Miskát akarták próbára tenni, most őt fogják vizsgáztatni hűségből és kötelességtudásból. Török Miska megérezte, hogy veszélyben van.

– Ide figyelj, Jóska! – mondta az asztalosmesternek barátságos hangon. – Ne azt mondd, hogy jó estét. Azt kell mondanod, hogy dobrý večer.

– Azt kell mondanom? – csodálkozott a mester.

– Azt.

– Hát nem is tudom...

– Hát ide figyelj, Jóskám! – folytatta békülékenyebb hangon Török Miska. – Mondok én neked valamit. Te most szépen elmész a misére, ha olyan fontos az neked. Mi addig megiszunk valahol egy bögre forralt bort. Aztán ha majd vége a misének, újra erre jövünk. Mintha csak úgy véletlenül erre járnánk. Te is jössz ki a templomból a sok vénasszony meg a vénember között. S amikor megpillantasz, jó hangosan, hogy az egész utca hallja, ránk köszönsz. Így: Dobrý večer prajem! Példát mutatsz a többieknek. Rendben van?

Az öreg Bárány tűnődött egy darabig, végül belecsapott a leváltott iskolaigazgató tenyerébe.

– Úgy legyen – mondta.

Egy órával később a „hármásikrek” megint a templom fele ténferegtek, mintha csak úgy arra járnának. Lazán, kötetlenül csevegetek, mint három elválaszthatatlan cimbor, de a szemük éberén pásztázta Krisztus friss malasztal megötletezett nyáját, amely nagy békességben, mindenféle jámbor dolgokról sutyorogva özönlött kifelé a templomkapun, hogy a lelki táplálék után most már a gyomor kívánságainak is eleget tegyen, barátságos családi körben, az otthon oltalmazó falai között. Az öreg Bárány azonban nem volt sehol. Talán elbújt a sekrestyében vagy a gyóntatófülkében. A három revizor látta, hogy lóvá tették őket. A sekrestyében még ott találták a papot a ministránsgyerekekkel meg a sekrestyével, meg egy öregasszonnyal, aki csendben sírdogált és a legkevésbé sem hasonlított az öreg Bárányhoz. A pap, amikor megpillantotta őket, rögtön szlovákra fordította a szót. Nyögvenyelősen dadogott ki valami olyasmit, hogy mi járatban vannak az urak Isten házában, s hogy Isten vendégszeretete nem ismer határokat. A tanfelügyelőket nem hatották meg a kenetes szavak. Török Miska pedig, igazodva ikrei haragjához, fenyegető hangon kezdte el faggatni a papot és a sekrestyést, hogy ugyan hová dugták el azt a megátalkodott asztalost.

– Sehová – felelte nyugodtan a pap. – Rosszul lett szegény, még a prédikációm alatt. Úgy kellett hazavezetni.

– Bassssszom az anyját! – sziszegte Török Miska, s közben az ájulás környékezte.

Erre a pap is megbátorodott egy kicsit.

– Kérem e ház falai között mellőzni az efféle szavak használatát – mondta erélyesen.

A revizorok tüstént elhagyták Isten tömjénillatú házát, s bosszút forraltak az agyafúrt asztalosmester ellen, akinek volt pófája ilyen ócska trükkel visszaélnie az ő jóhízeműségükkel. Különösen Török Miska haragudott gyerekkori pajtására. Hálátlansággal és árulással vádolta, s főleg azt nem tudta megbocsátani neki, hogy most kénytelen megalázó magyarázkodásokkal mosni tisztára a becsületét a két tanfelügyelő előtt, akik bizonyára

máris cinkossággal gyanúsítják, s holnap majd beárulják Podkri-vánsky polgármesternél. Akkor pedig neki vége van. Kirúgják a bizottságból, még talán az iskolából is. Fel is út, le is út. Úgy lát-ta, a tanfelügyelők máris magas lovon ülnek. Ahelyett, hogy vi-gasztalták volna, csak sokatmondóan és ellenségesen hallgattak. Ekkor Török Miskának mégis támadt egy mentőötlete.

– Uraim! – mondta. – Még semmi sincs veszve. Ismerek egy mondást, amely szerint ha a hegy nem megy Mohamedhez, hát Mohamed megy a hegyhez.

– Az már igaz – bólintott az idősebb és némileg higgadtabb tanfelügyelő. – Ezt a mondást én is ismerem. Ez egy jó mondás.

A fiatalabb tanfelügyelő még elemezgette magában a mon-dást, aztán kellenlenül ő is csatlakozott ikerestvéreihez.

– Tényleg jó mondás. Lehet használni az életben. Azért jó – állapította meg.

S a revizorok nem vesztegették idejüket, hanem már másnap délelőtt fölkeresték otthonában az öreg Bárányt, akit munka közben a műhelyében leptek meg, ámbár igaz, a mester nem lát-szott különösebben meglepődöttnek. Most is Török Miska kez-deményezett, a két tanfelügyelő egyelőre passzív maradt.

– Dobrý deň, Jožko! Ako sa máš?

– Szervusz – vetette oda az öreg Bárány a satu mellől.

Hát erre nem számítottak a revizorok. Hogy a szervusz mind-két nyelven szervusz, csak az ortográfiája más-más. S mivel a hangokat a világ legképzettebb nyelvészei sem képesek látni, csupán hallani, nyitva maradt a kérdés, hogy az öreg asztalos most magyarul vagy szlovákul szól-e hozzájuk. A tanfelü-gyelők máris pislogtak, Török Miska arcán pedig pipacsok nyíl-tak ki.

– Mért mondod azt, hogy szervusz? – kérdezte most már ma-gyarul.

– Mert mindig így köszönünk egymásnak – felelte az öreg Bárány.

– Mostantól fogva nem tegeződünk – szögezte le Török Miska.

– Miért? Megharagudtál rám?

– Nem. De mostantól magázlak.

– Jó – mondta az asztalos nyugodtan. – Akkor magázz! De én, ha nem haragszol, csak továbbra is tegezni foglak.

A fiatalabbik tanfelügyelő elérkezettnek látta az időt, hogy közbelépjen, s megmentse Török Miska tekintélyét.

– Dobrý deň – bődült el az ajtónál.

– Adjisten – felelte az asztalos.

Török Miska majdnem sírva fakadt.

– Miért megint magyarul? Miért?

– Mert otthon vagyok – mondta az asztalos. – És otthon úgy be-szélek, ahogy akarok. Ez a polgármester rendelete szerint sem tilos.

Török Miska bólintott, igen, ez így van, de aztán megint ri-mánkodni kezdett.

– Értsd meg, Jóska, ezek nem tudnak magyarul.

Az öreg Bárány ettől sem jött zavarba.

– Tanuljanak meg – mondta. – Aki hozzám jön látogatóba, az tanuljon meg magyarul.

A tanfelügyelők mégiscsak érthettek valamit az éppen karan-ténba zárt nyelven, mert azonnal, reflexszerűen reagáltak az öreg Bárány istenkáromláshoz hasonlatos, lázító szavaira, ka-pásból, mintha szűnyog csípte volna meg őket.

– Inkább kivágatom a nyelvemet – fogadkozott az idősebb. A fiatalabb tanfelügyelő indulatosan a földhöz vágta a kalapját.

– Ezt még megkeserüli! – fenyegetőzött.

Podkri-vánsky polgármesternek nem tetszett a dolog, de azt kénytelen volt elismerni, hogy otthon, családi körben mindenki olyan nyelven beszél, amilyen nyelven akar. Mindamellettt azzal is egyetértett, hogy az öreg Bárányt meg kell leckéztetni, a láza-dást még csírájában el kell fojtani.

– Hát ennyi – fejezte be az emlékezést a szobrász.

– Hogyhogy ennyi? – kérdeztem abban a hiszemben, hogy Bárány Pista csupán az érdeklődésemet akarja továbbcsigáznai. – Mi történt azután?

– Nálunk New Hontban nem teremnek hősök – mondta a szobrász.

– Na jó. De azért csak van folytatása a történetnek?

– Van – mondta a szobrász. – De amit szégyellünk, arról nem beszélünk. A New Hont-i ember már csak ilyen.

– Milyen?

– Ha jól összeverik, észhez tér. Azonkívül a hülyeségeiben következetes, az okosságában pedig következtelen. A bal keze néha nem tudja, mit csinál a jobb, és fordítva. A New Hont-i ember boldogtalan, de mindennap elhiteti magával, hogy boldog. A házastársi hűséget jól titkolt hűtlenkedéseivel teszi szüntelenül próbára. Mindig pénzzavarral küzd, de azért sosem nyomorog. Alapjában véve fősvény, de mások előtt szívesen mutatja magát nagyvonalúnak. A műveltebb new hontiak olykor könyveket is vásárolnak, de nem sietnek azokat el is olvasni. Istenben kevesen hisznek, de templomba még az ateisták is eljárnak. Az idegenekkel barátságosak, de csak ritkán őszinték. S majd mind-egyiknek van valamilyen rögeszméje vagy mániája...

GÜLCH CSABA

A liget fejedelme

(Keserű változatok Sirálynak)

Gyertyákkal teli domboldal,
árnyékot ringat a víztükör,
felhőkkel játszik a hajnal,
az est fakó fényben tündököl.

A készülő köd mögött könnyű pára,
angyalok őrzik a ligetet,
a csend tükreit rég letakarták,
s a kegyelem álmoként érkezett.

Aztán összetört mindent a reggel,
forró vér folyt a föld alatt,
a mélység kútjába dőltek
a reménybe épített bölcs szavak.

Lassan áradt szét a derű,
utána maroknyi gyöngy maradt,
harmatot habzik a mámor
s vacogni kezd a mézpatak.

Valaki lopja a kertet,
ágyéka ócska háború,
kínokkal gyalázza meg a percet:
az ölelés fonnyadt koszorú.

Meddő fájdalom minden sóhaj,
dermedten tátong az éjszaka,
a szentélyben egy kígyó táncol,
s fölfénylik fején a korona...

Csak sír, sír a fejedelem,
magánya végtelen alkonyat,
a felhőkől lopott vágyat
felfalja mohón a kárhozat.

HIZSNYAI ZOLTÁN

Ezredvégi fohász

Fejünket mielőtt párnára hajtánánk,
míg rőt párába hanyatlik a nap,
teljes bizalommal, akárha hajdanán
– hisz az elme mind gyakrabban kihagy –,
fordulunk feléd: *mi Atyánk, ki vagy,*
s mivé ürül vajon lelkünk, e teli zsák,
lepkeszárnyra kapva ha egedbe rebben,
s mily elégtétellel kalkulálhat Izsák,
ha majd elfoglalja helyét *az mennyekben?*
Hiába várjuk, nincs felelet,
és – lám-lám – mégis elvárod:
szenteltessék meg a te neved;
s már hinted is ránk a kenetet,
a halál torkát kitátod:
jöjjön el a te országod,
hol boldog szellem-polgárok
vakító fényben lézengnek,
s zengnek a kardalok. *Légyen meg*
a te akaratod. Szégyennek
ellenáll a hit – lándzsának a vért –,
fusson a kecske, ujjunkból a vért
pumpálja fel a húsba tört tövis,
mint az mennyben, úgy itt ez földön is,
csak az mi mindennapi kenyerünket
add meg nekünk ma, tömd meg beleinket,
desszertnek malaszttal púpozd meg a tálunk,
és bocsássad meg az mi vétkeinket,

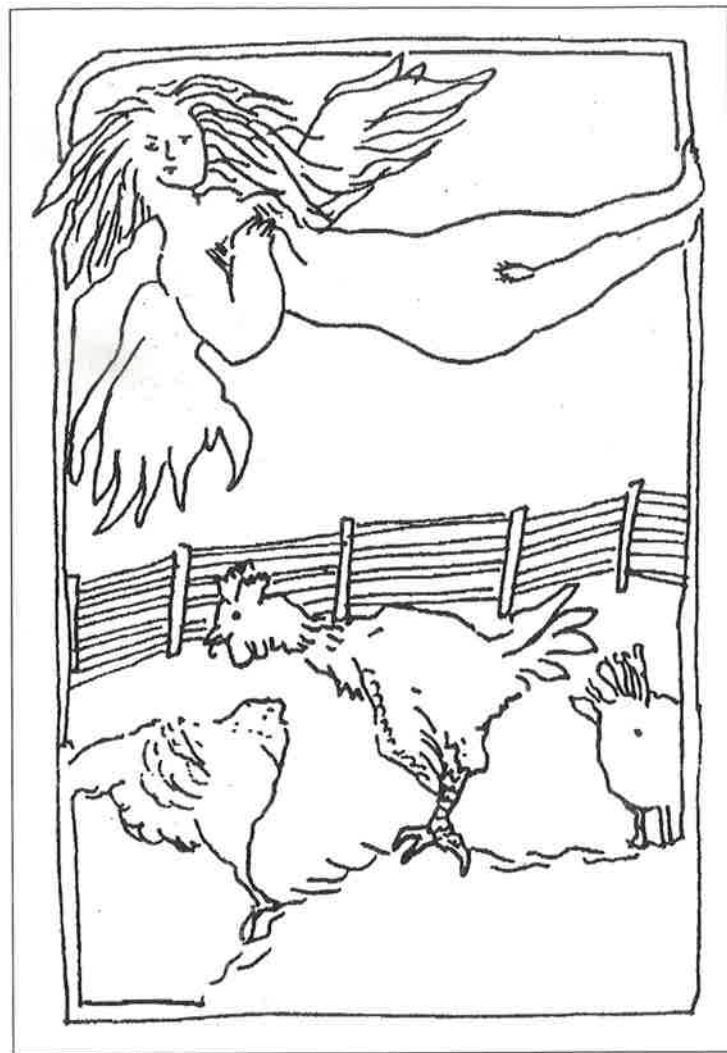
s bocsásd ránk kegyeid, a Gonosz már ránk unt,
miképpen – jobb híján – mi is megbocsátunk
azoknak, az kik mi értünk vért vesztenek,
mert *ellenünk éppen ezzel vétkeztenek –*
leborulunk hát
késért esdve
és ne vigy minket
az késértetbe:
De szabadíts meg minket eme poszttól,
s vedd vissza jussod végre *az gonosztól,*
hisz öröktől nálad van a talon,
mert tiéd az ország, az hatalom,
legbelsejével minden téged érint,
s mi kívül esik, az is tiéd részint:
az álnokságok és az dicsőség mind
– oltalmazz minket hát *örökké,*
ne alázz váltig ördögökké,
hadd legyen illő fönn a lélek-hárem:
ártatlan bájjal riszálhassunk. *Amen.*

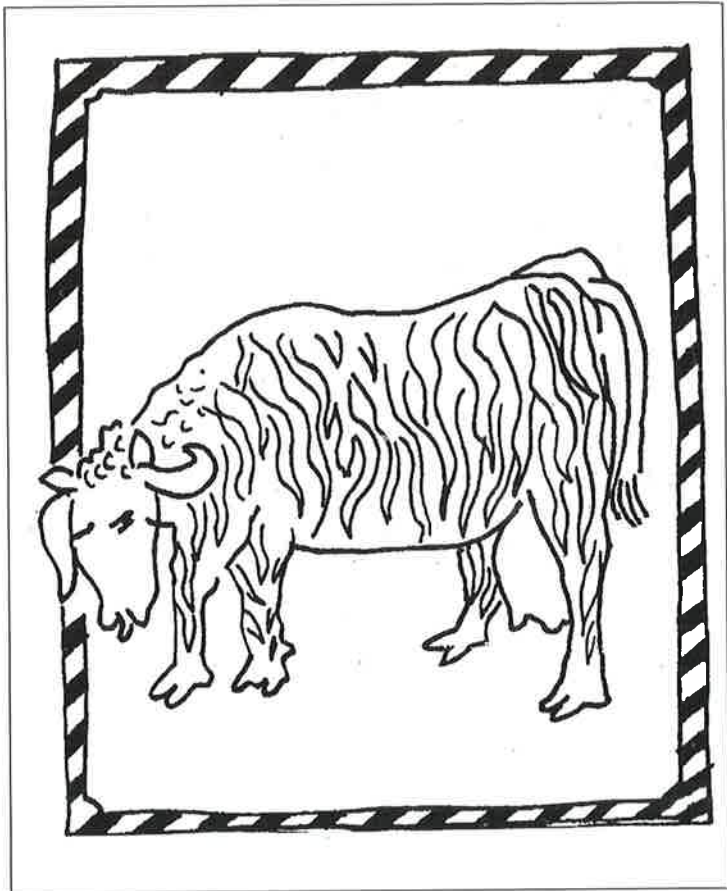
LIPCSEY GYÖRGY: Székek

LIPCSEY GYÖRGY: Konstrukció III.

LUZSICZA ÁRPÁD rajza

LUZICZA ÁRPÁD rajza

NÉMETH ILONA: Exhibition room, 1998 (pódium, számítógép, elektronika; fény- és hangeffektusok)

NÉMETH ILONA: Fotelok (videoinstalláció)

TÓTH LEHEL felvétele

TÓTH LEHEL felvétele

HODOSSY GYULA

A bamanna sámán összeroskad

Beborult az ég, s a hangulat
A macskának sincs egerészni kedve
Csak fekszik, unottan lesi, valamit elé dobnak-e
Mert az élet... csak néha undorodsz tőle, s magadtól
Ilyenkor nincsen Nap, hogy felszárítsa a világvégét
A csillagok sem mutatják az utat

A bamanna sámán összeroskad

A madarak tetszhalottak
Tiszavirág ring a víz felszínén. Érzi, mindjárt itt a vég
És a násztánc – ki tudja miért? – elmarad
Szemben a halállal, mint vécékagylóval, amikor
Gyönyörűnek indult éjszaka után, gyomrunk megelégtelve
A sok jót, okádni kényszerül

A bamanna sámán összeroskad

Telnek a naptalan napok, száműzetésben a vigasz
A remény
A boldogság meg a lélek mocskos pincéjében
Megvasalva. Néha a csapóajtóból az örök
Véletlenül leöntik vizeletükkel, a bűz...
A szélnek tiltva van, hogy szél legyen
Még ez is. Leülepszik a vágy
Mint tó fenekére az iszap, az elenyészett múlt
Nem jön itt már sem királykisasszony, sem árvalány
Kit megmenteni dicsőség, az újszülött kitörő sírása

A bamanna sámán összeroskad

Kezed emelnéd, nem tudod, elszaladnál, de
A láthatatlan béklyó visszatart
Valaki fut, fejszével vágná ketté fejed
A mozdulat leáll, mint moziban, ha a film elszakad
Fejed felett a fejsze, az a valaki mit gondol
Te azt, hogy nincs visszaút
Előbb-utóbb lesújt rád, ha közben fel nem ébredsz
Túléled ezt is

A bamanna sámán összeroskad

JÁSZ ATTILA

A felejtés szertartásai

[I]

Már régóta nem akarok megérkezni sehová sem, hogy aztán újra indulnom kelljen, csak a vonatablak folyton változó képeiben tükröződve szeretnék végre felszívódni, az ismerős vagy az ismeretlen tájakban.

[II]

Az emlékezet finom pora száll, s még nem tudom pontosan, miközben belepi a régi tárgyakat (vagy inkább vágyakat kellene írnom?), a hasznos vagy a használhatatlan dolgokon ül-e majd tovább.

[III/ Bertók László]

Ha beszédkényszerem már elég jól mutat, vagy a hangzás, ha úgy tűnik hirtelen, hogy szólni muszáj, mondani a mondatokat, például, idővel telik a pohár, miközben készen van már, telítődik ez a mondat is.

[IV/ B.L.]

Délelőttöket vacakol magával, jár-kei a szobában, le-föl, vagy lapozgat oda-vissza, mintha keresne éppen valamit, s naponta csak egy levelet ír meg (s néha még azt sem küldi el), *máris dél van*.

[V/ Csokits János]

Lassan teljesen állátszol, beborít az emlékezet tengere, ellep, veszteségeid szűrják át, hullámverte *dűnák* a felületet, a kosárban nincsen több papír, nem javítasz és nem írsz, egy hal rendezgeti hálóját még benned.

[VI/ Tolnai Ottó]

Bár érezhetném még egyszer a bőrönd illatát, bárcsak a párlók belső oldalára tapadt tengeri sót, nyelvem bimbóival, megnyalhatnám még egyszer, és bárcsak mindez ne bárcsak volna.

[VII]

Hiába is szorítod zsebedben a történet fonalát, melyet indulás előtt a viszonyíthatóság oszlopára hurkoltál, az álomszerzetesek kíméletlenül elvágják, ha a szív ereje már kevésnek tűnik a kereséshez.

[VIII]

A havazás nem indul már meg újra, a megolvadt hiányt ezüstszürke némasággá simítja a szél, mert titokban mindig saját hangulatával van elfoglalva az ember (mi mást is lehetne mondani e felismerés lázálmos állapotáról, és hogyan).

[IX]

Az építkezés kisebb nehézségekbe kerül, ha fény helyett anyagból épülnek a lakható falak, s az egység helyett a rétegezettség a kulcsszó, tagolva a tapasztalatot, de a hasadékok és repedések eltüntetésével mindig a vágyakozás ezüstös szándékát reprezentáljuk a felszínen.

[X/ Thomas Bernhard]

Addig bámulsz a múzeumban egy önarcképet, míg nem kezdesz már túlzottan hasonlítani rá, annyira, hogy együtt öregszel vele, mint aki tükörbe nézett, s nem tudja eldönteni, melyik is lehetne az igazibb hamisítvány.

[XI/ Villányi László]

Az álomképen megjelenő, visszatérő, festményszerű szolid női arc arra figyelmeztet, miként talán a függönydrapéria számonkérő színe is, egy angyal könnyen visszaváltozhat reggelre.

[60]

[XII]

A csigák lassan másztak a grófnő ablakának kőpárkánya felé, olyan lassan, hogy az író akár arra is gondolhatott volna közben, mi is történjék majd, ha egyszer felérnek.

[61]

Mint valamiféle páncélingben

a mindenért hibás kor, hol egy
ügyesen megütött billentyű
már sírást provokál
a csillagokra pedig
űrszondák indulnak
és maszatosak a szemüvegek
és nem léteznek már
göndör fürtök
a szavak jöttére sem
érdemes várni
mert azok nem jönnek
a képek uralma ez
örömökhöz általuk jutunk
rég kialakult már
ki kivel távozik
(imbolyog, vacog,)
mindeközben
nem hisz semmilyen
felsőbb hatalomban
kívülről figyelem
összetört jelenem
és mint valamiféle
páncélingben,
múltamhoz is
rosszul ragaszkodom

Mr. Giccs

Egy ember, aki végre nem szimbólum,
csak egy ember. Találatai és
mellényúlásai, izgatott virulásai és
széttaposott eszméi,
egyszóval története
akár a miénk is lehetne.

Láthattuk is akár,
ahogy egy barna kabát,
nagy bajában egyedül, belepte.
Menekvés gondolata nem fogant benne,
készítette testén a helyet
új ütéseknek. Földi őrzői
voltak ugyan, de úgy látták,
jobb máshoz szegődni.
A feledékeny fehér rét
virágai nem szedhetők.
Kormos ablakokban egyforma szeretők,
sok semmilyen fej.
Szemeik akkor a legszebbek,
amikor az égen vatta közt
kisüt a százaz égő.
És ezzel át is mentünk jövő időbe.

Kell-e, lehet-e csodálkozni azon,
hogy happy end most nem fenyeget.

KONCSOL LÁSZLÓ

Emlék búcsú és kérelem

Elsüllyedsz lassan
emléked is odalesz
Voltál pedig és anyám voltál
édesanyám voltál
ébredéskor paplanod alá bújtam
babusgattál fiacskádat
örültél hogy ki tudtál hordani
nem úgy mint bátyámat
akivel a rücskös járdán megbotlottál
s odalett
örültél hogy megmaradtam
noha két híres helyen is lemondtak rólam
bolondoztunk az ágyban
huncut mondókákon kuncogtunk
Te tanítottál rájuk
pszt súgtad nehogy kikotyogd
ez a mi titkunk
láttalak reggel mosakodni
én még az ágyban
Te háttal szemérmesen
téli hajnalokon ha atyám begyújtott
szótlán néztük a fény táncát a mennyezeten
nyüzszített és pattogott az izzadó fahasáb
mostam hátad az ungvári kádban
kebled és öled eltakartad
nem is tudtam mit rejtegetsz előlem
hajdani hajlékomat

[64]

az egyetlen mely biztos meleg és édes
és ígéri a világ teljességét
a csorbítatlan boldogságot
s az üdvöt
amiből lett s lesz is talán valami
ha addig el nem rontom
Szép és szelíd voltál
mondják
mint a mesék világszépei
hogy a Napba lehetett de Terád nem
van egy rokonunk hajdan gyönyörű lány
még ma is szép
ő azért utazott száz kilométereket
hogy Téged csodáljon
festőművész lett Szegeden él
s nagyapja – nagybátyád – arcát örököltem
volt egy idős pap nem messze élt tőlünk
s ha később találkoztam vele
könnytől fátyolos szemmel dicsérte
földbe hantolt szépségedet
És szelíd voltál
és mindenkihez jó voltál
gyógyítottad a betegeket
árvákat fogadtál be neveltél föl
hármat is
tanítottad férjhez adtad őket
kiégett házak népét fogadtad a hajlékunkba
robbanás roncsolta legény kezét gyógyítottad
akik ismertek
ötven évvel holtod után is fuldokolva siratnak
ilyet még nem is láttam
ekkora ragaszkodást
ekkora gyászt
ily eltéphetetlen köteléket

[65]

de elmentek már szinte mind kik holtukig sirattak
Veled vannak odaát odafönt nem is tudom hol
de biztosan itt a közelemben
vagyunk még öten-hatan vagy tizen
akikben él emléked
Munkács Chomutov Budapest
Kassa Újhely Szeged és Pécel Nyíregyháza
talán Tallinn
meg egy páran ott ahol éltünk
és atyám porlad
s nővérem aki látta halálozat
és Patakon gondol Rád
én meg Pozsonyban s amerre járok
gyakran igazán gyakran
nem lehet panaszod rám
hogyan elfelejtlek
Hogy szerettelek Istenem
Te tanítottál énekelni
Tőled hallottam először a zongorát
és cimbalmozottál
és altattál ha fájt a fejem
és gyakran fájt
Te vittél az ungvári fogorvoshoz
Te meg a jázminillat
az orgonaillat
a gyöngyvirág- és ibolyaillat
a hárs- meg a málnaillat
az első orgonaszó oldaladon a templompadban
téptem a hajad ordítva a budai kórházban
háromévesen
markoltam és téptem hogy ne hagyj ott ne menj el
úgy fejtettek le rólad
és sírtál hogy meneküljünk a front elől
mert atyámat az oroszok fölakasztják

s hallom hogy jajongsz
s hallom hogy mondja atyám
hogyan nem megyünk
mert miféle pásztor az aki elhagyja a nyáját
hogyan áll majd a Gazda elé
s igaza volt
minket a bombák is elkerültek
de Te nem vigyáztál magadra
a budai flaszterra zuhantál
s drága fejedet halálra zúztad
Vigyázz mondta aztán nevelőanyád
nevelő nagymamám
úgy viselkedj mindig hogy tudd
hogyan Ő figyel és vigyáz rád
s én elhittem s próbáltam vigyázni lépteimre
amennyire egy kamasz és egy férfi
a vadonban vigyázhat
Lám odaátról is Te neveltél
s bizony mondom éreztem hogy sorsunkat Te is vigyázod
Árván nőttél és árván nőttem
mindketten anya nélkül
Miféle végzet ez
Majd Te fogadj ha megérkezem
Te babusgass

KOVÁCS LAJOS

Játékok

Kutyák riasztóberendezések
őrző-védő társaságok
rendőrök polgárőrök
tolvajok csatája az élet
a minden áll
szemben
a senkivel
csak nyerni lehet

•
Római útra
utazásra gondoltam
mikor lottót vásároltam
neked
nyerni
elrettentően gyönyörű
matematika-mágiát
űztem
névsorba majd
értékrendbe igazgatott
költekezési modellt
terveltem ki
de valaki
valami
folyton kimaradt
ezért zsugorodni kezdtek
a szaporodó adománytöredékek
és fölerősödtek ellenokok

és a visszaradírozott
sorok végén
egyre ismétlődtek a kérdések
neki? minek?
végre nagy napra ébredtünk
nem nyert

•
Uram te folyton megszeretsz
én meg csak nevetek rajtad
a világ szeme vagy
rajtam a vakság súlya!

Uram te folyton csak nevetsz
én meg majd megszeretlek
rajtad a világ szeme
vagy rajtam a vakság súlya?

•
Robotokat szerelek
ülök állok előttük
föl le
közöttük
fejükben szemük
szivárványhorizontján
összeállt kép vagyok
leképeznek
paraméterekké bontogatnak
– élveboncolásról szó sincs –
hagyom hogy mintáim
szándékos vírusaim
átszivárognak
fejükbe monitorszemükbe

robotokat szerelek
engem szétszedő

összeszerelő robotokat
mindenre tekintettel
– áttekintésről szó sincs –
hagyják hát programmá
váltak bennük
– életről szó sincs –
mindent fölszívnak
fejükkal bölintanak
ujjukkal billentenek
robotokat rakosgatok
ki magamból
– magamból ki nem kelek –
minden székre
minden asztal elé
minden monitorhoz
telepítetek egyet
– letelepedésről szó sincs –
vizsgáló bázis
adatbank
épül rakódik
rám
beindul üzletem
– indulatról szó sincs –
szerelem

•
Látod egy téгла
meztelen
ütéstől csorba
felső éle
alatta habarcs
morzszászáráz
idegen testként
kilöködne
a kikezdett fal

összenyomja
visszagyűri a
vakolt rendbe
ám tályogosan
nő a bomlás
a meztelenség
fázó izgalma
átérdesedik
a sarkokig

s látod két téгла
meztelen

•
NEM

hallgatnak el a hangok
nem hallgatnak rám
kizengik amit hallok
ha elfojtom köhögtetnek
mellemre könyökölnék
álomban is hallgatom
jönnek-mennek ki és be
az elsötétített szemekbe
súlyuktól elfáradok
vernek mint egy ablakot
égetőn telelehelem
számra tapasztott tenyerem

és megint ajtókat vernek
hogy fél bennem a gyermek
mikor nem szabad tudni
hogyan lehet elaludni
csak elnyúlva kimérten
a nyitott ollóval szemben

sosem hallgatnak a hangok
ők a kutyaorrrban a szagok
keselyűszemekben a fények
ők a pazarlásra hangolt gének
ők a csend az összegyűlt nyálban
mikor egy elítélt fa alá álltam
a dühödt szép nyári viharban
mikor még ártatlan voltam

s ülök azóta is az ég alatt
mint hétköznapi falat
amit az Úr talán lenyel
akivel talán megfelel

KOZSÁR ZSUZSANNA

Simon, a sas

Simon, a sas, szokásos esti repülésére indult a kőszálról. Sári, a párja, integetett neki, aztán lefektette a sasfiókákat. Erősen sötétedett már.

Simon nagyon szeretett esténként repülni, szellőzni egy kicsit, ahogy ő mondogatta. Ilyenkor nem sok állat motozott odakinn, nyugovóra tértek már a nappal csatangolók, az éjjel kőszálók pedig nem indultak még a dolgukra. Csendes volt a vidék.

Simon élvezettel hasította a levegőt, teljesen átadta magát a repülés örömének. Nem gondolt most semmire. Elfelejtette, hogy egyik fiókája, Sanyi, ma nem akart enni, és azt is, hogy Sebestyén, az a rakoncátlan, lyukat fűrt csőrével a fészekbe. Elfelejtette Sári szemrehányó pillantásait is, amiért nem hozott elég élelmet.

Szabad volt most Simon, elfelejtette az apró bosszúságokat. Repült, körözött szakadatlan. Előbb csak a megszokás hajtotta szárnyait, aztán belelendült, szállt fölfelé, egyre magasabbra. Mindig magasabbra. Maga sem tudta, mi űzi, mi kényszeríti az őrjítő szárnyalásra. De kiszakadt már a föld vonzásából, nem volt visszaútja lefelé. Nem hallotta meg csemetéi pajkos csivitelését, se párja aggódó rikoltását. Már nem hatott rá a fészek hívó szava. Repült fölfelé, az ismeretlen világba.

A csillagokat látta meg, talán ők hívták. Hisz nincsenek olyan nagy messzeségben, elérheti őket egykettőre, csak egy kicsit kell még repülnie. Nem tart már sokáig.

Simon nem érzett fáradságot, Simon nem érzett semmit. Csak a csillagok vakító fényét látta, és ez a fényesség nem tűrt kétségeket. Nem tűrt ellenkezést. Simon csak repült előre, egyre magasabbra. Várta a fény, a ragyogás, a szépség, amit eddig hiába hajszolt egész életében. Most eléri végre.

És ekkor hátranézett, milyen messze is van a fészektől. Messze mindentől, ami eddig a biztonságot jelentette. Megin-
gott. Aztán zuhanni kezdett, és a zuhanás édes volt, édesebb a
magasba törésnél is.

Simon megismerte a magasságot, és most övé lett a mélység
is. Vakító fény után a meleg sötétség. Gazdag lett. A leggazda-
gabb minden élő közül.

Reggel élettelenül találták Simont a földön.

– Túl magasra ment, aztán elszédült – csóválták a fejüket a sa-
sok. – Minek is tört fölfelé? Mért nem maradt a fészek közelé-
ben, a megszokott környezetben?

– Mindig olyan tisztességtudó, becsületes madár volt – sírdó-
gált Sári. – Sosem szárnyalt, csak repkedett. Föl nem foghatom,
mi ütött belé, hogy egyszeriben kitört a fészek vonzásából. Ilyen
őrültséget!

Senki nem tudhatta a sasok közül, mit élt át Simon, akinek
társa lett a ragyogás és a sötétség.

KULCSÁR FERENC

Virrasztó

Virrasztol... Siratod
az egyetlen, az édest...

*(Tenyeréből Isten evett.
Gerlemadár lágy kenyeret.)*

Virrasztol... Keresed
az egyetlen, az édest...

*(Szép szemében örök világ.
Versed. Jajod. Sorsod. Imád.)*

Virrasztol... Hallgatod
az egyetlen, az édest...

*(Dédelget, ringat csendesen.
Odaát, odafent, kedvesen.)*

Virrasztol... Szólítod
az egyetlen, az édest...

*(A hold és a nap. Csillagok.
Csicsíjja, csíjja, itt vagyok.)*

Virrasztol... Áhitod
az egyetlen, az édest...

*(Anyu, most minden: a bor, a méz,
az élet s a halál tűznehéz.)*

Virrasztol... Siratod
az egyetlen, az édest...

*(Átjutsz a parázs életen:
világom, édes életem.)*

LISZKA JÓZSEF

Hiedelmek, rítusok, szokások egykor és ma

*(Gondolatok néhány néprajzi jelenség működési mecha-
nizmusához)*

A hiedelem, rítus, (nép)szokás kifejezések valami misztikus ősi-
séget, avíttágot asszociálnak bennünk, aminek nyilván megvan
a maga magyarázata, ám ez korántsem jelenti azt, hogy napja-
inkban ne képződnének új hiedelmek, ne alakulnának ki új rítu-
sok és szokások. Miközben sokszor meglepően régi képzetek
őrződtek meg, számunkra érthetetlen módon, napjainkig. Végső
soron persze a régiek is, újak is egyazon örök emberi eredőre ve-
zethetők vissza, ám most nem eredetkutatás a cél. Néhány kira-
gadott példán keresztül azt szeretném érzékeltetni (és tovább-
gondolásra ajánlani), hogy az etnológiának (ha úgy tetszik: nép-
rajztudománynak) mi mindenre oda lehetne, oda kellene figyel-
nie. Jó esetben persze oda is figyel...

•••

Amikor 1995-ben Münchenbe kerültünk, egy útikönyvből kiol-
vastam, hogy egy „ősi hiedelem szerint” a királyi rezidenciát
őrző bajor címeroroszlánok orrának megsimogatása szerencsét
hoz. Aki elvégzi ezt a rítust, annak teljesül legfőbb titkos vágya.
A helyszíni szemlén, a bágyadt őszi napsütésben aranyosan csil-
logó bronz oroszlánorrok aztán alá is támasztották ezt a hírt. Va-
lóban: a derék müncheniek szorgosan simogathatták a királyi fe-
nevadak orrát, ha ennyire csillogásra koptak. S nem kellett
hosszú ideig lesben állni, hogy megfigyelhessük: a szobrok előtt

sietős léptekkel elhaladó, aktatáskás decens úriemberek, előkelő hölgyek hanyag eleganciával, már-már oda sem figyelve, elhaladtukban végigsimítják az oroszlánorrokot. Később aztán Józsi fiam is szorgos simogatója lett ezen állati testrészeknek, és meg is volt róla győződve, hogy az akkor kapott szánkóját e bajor címerállatok közbenjárásának köszönhetette. Történt egyszer, hogy amikor éppen módszeresen a négy fenevad orrát simogatta végig, egy férfiú megkérdezte tőlem, miért cselekszi ezt? Elmondtam neki a bedekkerből megismert történetet. Hitetlenül csóválgatta a fejét és elváltunk. Amikor véletlenül visszaneztem, látom ám, hogy emberem visszasettenkedik a szobrokhoz, és bátortalanul megsimítja az oroszlánok orrát. Hát, így is terjednek és hagyományozódnak a hiedelmek és rítusok: útikönyvek és éppen arra tébláboló etnológusok közvetítésével például.

...

Szintén müncheni vonatkozású a következő példám: a Süddeutsche Zeitung április elsején mindig elrejt hírei között egy beugratós képtelenséget, aminek hatását aztán kézdörzsölve várják a kaján szerkesztők. Nos, néhány esztendeje már március 31-én közölték az álhírt, ami arról szólt, hogy április elseje közeledik, amikor régi szokás szerint a müncheniek a Marienplatzon, a városháza előtti szökőkút vizében megmossák pénztárcáikat, mivel hitük szerint ez az esztendő hátralevő részében gazdagságot hoz. Nyilván az idén is sokan hódolnak majd ennek a régi hagyománynak... Másnap aztán a szemfüles újságírók lesben álltak a szökőkút közelében, és várták a hatást. Csakugyan: néhány palimadár bizony odament a medencéhez és megmerítette benne a pénztárcáját. A sikeres beugratásról másnap aztán hírt adott a lap is (egyszersmind leleplezve a turpisságot), ám ennek ellenére állítólag azóta is akad minden esztendőben ember, aki a marienplatzai szökőkút vizében való pénztárcamosástól remél meggazdagodást.

...

Létezik (létezett?) olyan szakmai tévhit, miszerint a nyugati (pl. német) és kelet-közép-európai (pl. magyar) farsangi szokások között az képezi az alapvető különbséget, hogy míg az előbbieket különféle farsangi egyesületek révén szerveződnék, addig az utóbbiak lefolyása jórészt spontán. Nos, az igaz, hogy Németország-szerte léteznek hivatalosan bejegyzett egyesületek, társaságok, amelyeknek gyakorlatilag egyetlen feladata a húshagyókeddi mókázás, maszkos alakoskodó felvonulás megszervezése az adott településen. Ezek az egyesületek ruhákat varratnak, az egész ceremónia forgatókönyvét kidolgozzák és levezetik. Ily módon a húshagyókeddi maskarázás németföldön valóban jól meg van szervezve. Mindez azonban nem zárja ki a spontaneitást, hiszen mi mással magyarázható, ha egy hatvan év körüli müncheni polgárosszony tapsifülesnek öltözve, csak úgy a maga gyönyörűségére húshagyókedden kimegy az utcára és csatlakozik a felvonulókhoz, vagy amikor egy négytagú család (papamama-gyerekek) pingvinsaládnak beöltözve vonul ki az utcára. Ami tájaink spontaneitását illeti, ahhoz csak annyit, hogy hasonló példákat innen nem ismerek, viszont tudom, hogy mindenütt megszervezi valaki a farsangi felvonulást. Helembán és Taksonyban például a nyolcvanas években a Csemadok helyi szervezete, Tejfalun napjainkig a helyi önkéntes tűzoltó-egyesület. Utóbbihoz még annyi adalék, hogy az ottani dőrejárást 1935-ben Khín Antal részletesen leírta a Magyar Figyelő c. folyóiratban. Nos, amikor a második világháború után a szokást fel szerették volna éleszteni, Khín Antal leírását vették mintának, majd – miután napjainkig újfent igencsak elszürkült és „amerikanizálódott” – szintén Khín Antal leírásához nyúltak vissza, és a 2000. esztendő dőrejárása Tejfaluban úgy festett, mintha a Magyar Figyelő hasábjairól léptek volna le a szereplők. Sőt, mint hallani, már tanítják be a „kisdőréket”, hogy az utánpótlással se legyen gond.

Baj van tehát a skatulyákkal: ha létezik különbség a nyugati és kelet-közép-európai farsangi szokások között, az semmiképp nem a lebonyolítás rendjében rejlik.

• • •

Nem tudok róla, hogy valaki, valaha is leírta volna, hogyan kell viselkedni egy-egy (profán) koszorúzási aktus során. Ha jól megfigyeljük, mégis kialakult egyfajta szokásrend. Az adott település vezető intézményeinek és szervezeteinek képviselői (általában a rendezők által megszabott sorrendben) odavonulnak a megkoszorúzendő objektum (48-as emlékmű, honvédsíremlék, Petőfi-, Kossuth-, Jókai- vagy Czuczor-szobor, egy kopjafa stb.) elé, és elhelyezik a „kegyelet koszorúját”. Az igazán „nagy” emberek nem maguk viszik azt, hanem valaki (egy beosztott, illetve odarendelt diák[lány]ok) viszi helyettük, míg ők odalépnek a már elhelyezett koszorúhoz és fontoskodva igazítanak valamit a szalagon, majd visszalépve néhány másodperc erejéig ájtatos tekintetüket a megkoszorúzott objektumon pihentetik. Végül fejet hajtva méltóságteljesen távoznak. Kialakult tehát egy rituálé, ami távolról rokonítható a katolikus búcsújáró helyeken szokásos viselkedési móddal. Részletesebb megfigyelése, leírása és összehasonlítása azonban még hiányzik.

• • •

A hesseni Marburg mellett van egy több évszázados tölgyfa, amelyet a helybeliek „szent tölgy”-nek neveznek. A megnevezés kultúrtörténeti hátterét most ne boncolgassuk, hiszen a következő történet szempontjából ez nem annyira lényeges. Ami miatt érdemes jelen összefüggések között foglalkozni vele, az az, hogy 1996 decemberében az impozáns famatuzsálem – egy állítólagos gyerekcsíny következtében – félig leégett. 1997 januárjában törzsén „gyógyító cédulák” jelentek meg. Egy helyi nép-

iskola harmadik osztályos tanulói egy spárgával körbekötötték a törzsét, amelyre felaggatták gyógyulást és mihamarabbi kirügyezést kívánó kis papírcéduláikat. Nos, nyilvánvaló, hogy egy természetvédelmi indíttatású, pedagógustól származó kezdeményezésről van szó, ám mégiscsak elgondolkoztató a hasonlóság a szakrális objektumok mágikus célból való körbekötésének a kultúrtörténetben jól ismert aktusával. Miközben az is nyilvánvaló, hogy olyan közvetlen, kézzel fogható kapcsolat ebben az esetben nem lesz soha kimutatható, mint amiről a következő történet szól.

Paul Sartori írja le, hogy egy protestáns dán sziget templomában a férfiak a fehérre meszelt fal egy helye előtt elvonulva mindig meghajoltak. Okára valódi magyarázattal nem szolgáltak, s csak mint régi szokásra tudtak hivatkozni. Egyszer aztán a templomot tatarozták, aminek során leverték a belső vakolatot is. Az inkriminált helyen pedig egy középkori Mária-freskó került elő...

• • •

Mai ünnepeink közé tartoznak a különféle falunapok, de akár a Vámbéry Irodalmi Kávéház évfordulós ünnepségei is etnológiai, kultúranropológiai módszerekkel vizsgálható jelenség- és cselekménysorrrá nőhetik ki magukat. Legyen elég itt arra figyelmeztetni, ami már az első évfordulós ünnepség szervezése körül megfigyelhető volt: ki, milyen értékben vásárolt asztalt (miért?), aztán hová ül valójában stb.

Hallom, hogy az erdélyi Apácára került fiatal evangélikus lelkész házaspár, akik Magyarországon tanultak, a lokális identitás megőrzését elősegítendő bevezették a Magyarországon ellesett falunapot. Nem valószínű, hogy a falunapok intézménye német találmány, ám az tény, hogy németföldön (főleg annak déli részén) egymást érik az efféle rendezvények. Viszont az teljesen biztos, hogy nem magyar találmány. S most íme: a magyar lokális identitás megőrzését szolgálja...

Amint lélegzik, él

Magunkénak vélvén az elszürkülő eget,
az elsötétülő eget, beleveszünk a csöndbe,
s mikéntha alámerülnénk:
jóleső, fehérítő múlt-utakra
rátérve, beleborzongva, összekavarodva,
orrunkban érezve igézetét, egy
hajdanvolt gyertya füstjét, szállongó vonzatát,
mely őrizte, megőrizte, és igen: magában egyesítette
Athos összes illatát;
a világló alkonyt, egy derengő reggeli fohászt,
amint lélegzik, él, és szinte rábicsaklik
– a fény gyermekeként –
a csak másokban sejthető földi lényre,
a magába záruló, mert magába tárulkozó
széles térségekre, mert rávetítve árnyát
elszürkülő egekre, az elsötétülő egekre...

Reneszánsz

Verőfényt napba tükröző keresztek
csikorgó küzdelme egy látnok villanással,
melyben vásznak, torzók, töredékek
bűvölnek el, s szenvednek koronázva
a halvány hátteret, a császárt, a madonnát,
glóriát kínálva az istenképű létezőnek,
mert harcol, küzd, szeretkezik, s emel magának
palotát, szerelmet, nevet...

Én vagyok az Úristen...

Egy kifizetetlen számlával kezdődött az egész. Február elején nem fizette be a személykocsi biztosítását, mert nem jutott rá pénz. Gyermekének kellett ruhát, lábbelit vásárolnia. A villamos művek ugyancsak ezekben a nehéz év eleji hónapokban számolta el a múlt évi villanyhátralékot, kétezer-hatszáz koronát. Nem fizette be, mert éppen fizetés előtt voltak. A fizetés napján betoppan a postás – vajon honnan tudják a postások, hogy mikor jut az ember pénzhez? –, s számláival elvitte az ember fizetésének felét. A másik felét a felesége vette el: kellett a háztartáshoz. Aztán meg jöttek különféle számlák: a kábeltelevízió negyedéves bérlete, a telefonszámlák, a napi- és hetilapok számlái, az iskolából jótékonyági számlája, huszonöt éves osztálytalálkozóra pénzt kért a volt osztálytárs. (Ki is? Talán Cila...) A nyár végéig már vagy tízre rúgott a kifizetetlen számlák száma. A szépen kitöltött, egyre színesebb és esztétikusabb csekkeket ott gyűjtötte össze a telefon mellett, amelyet időközben kikapcsolt a telefonközpont. A néma lakásban a gyerekek lábujjhegyen jártak, hogy ne zavarják apjukat súlyos gondjaiban.

Alig egy hónap múlva a kábeltelevé is kikapcsolta az adást, s vagy kétezer-száz koronát követelt az embertől. A csekk odakerült a többi mellé. A gyerekek nyíttak, hogy nem nézhetnek mesét, filmet és sorozatokat, s ennek következtében osztályzataik leromlottak.

A férfi éjjelenként számlákkal álmodott. Hiába bújt hozzá a felesége, erotikus képek helyett kecsesen ívelt csekkszámok jelentek meg képzeletében, s elfedték a testét. A feleségének felmondtak a munkahelyén, mert a cég csődöt jelentett. A férfi munkahelye is vesztélyben forgott.

Mi lesz velünk, kérdezte egy nap az asszonytól, aki csak szomorúan nézett rá. Ebben a néma tekintetben benne volt a férfi minden tehetetlensége. Hogy míg a szomszédok szépen összeszedik magukat, ők egyre lejjebb csúsznak.

S már nincs kapaszkodó. Eladták a kocsijukat, amelyet úgyszemint nem használtak, mert amellet, hogy műszaki vizsgára nem vittek el, benzínre sem jutott pénz. Az érte kapott összegből kifizették a villanyszámlát, mert a villamos művek a villanyáram kikapcsolásával fenyegetett. A maradékból a gyermekeknek kívántak örömet szerezni: rendezték a kábeltelevével szembeni adósságukat. Ekkor csapott be a mennykő: felemelték a gáz árát, s az összes hátralékot egyetlen csekkben sűrítették: négyezerkétszázhatvan korona!

A férfi a fejéhez kapott, egy pillanatra úgy érezte, hogy eldőlt vele a tizenkét emeletes bérház. Megkapaszkodott a telefonzsinórban, s mintegy varázsütésre, a hosszú hónapok óta komoran hallgató telefon ebben a minutumban megszólalt. Gyorsan elengedte a zsinórt, az ajtókilincs akadt a kezébe, amelyet magával rántott a lépcsőházba. A lift, mint egy roppant cápa, kitátotta rá a száját, ő azonban elrohant mellette. Az utcán egy nyitott postakocsi nyikorgására eszmélt, amelyből csekkszámok hullottak a nyakába. Védekezett, csapkodott, de mintha a mennyből szállottak volna alá a számlák, egyre több lett belőlük, miközben tél lett, s a számlák nagy hópolyhekké változtak.

Mindez igen rosszul végződött volna, ha egy nagy szakállú ember nem nyúl a hó alá, s nem emeli ki a hó alól. Én vagyok az Úristen, mondta, és szépen hazalódította a férfit a családjához. Máig is élnek, ha az új számlák meg nem érkeztek.

Morgolódó

Kezdeni valami újat. Új életet kezdeni, csecsemőnek lenni, az elsőnek mindjárt ebben a kétezredik évben, hogy már a megszületés pillanatában milliomos lehessél. Ez volna aztán igazi belépés az életbe! Nem úgy, mint a Lajos fia Józsi, aki a „nagy életbelépést” a munkügyi hivatalban kezdte, s azóta is odajár.

Mi lesz belőle a kétezredik évben, a huszonegyedik század küszöbén, ha se pénze, se munkája? Magamról tudom, milyen nehéz belépni a felnőttek társadalmába: munkahelyet találni, vállalkozni pénz és támogatók nélkül. Milyen nehéz egyáltalán élni! Én azért az új század elején is kezdeni akarok valamit, ha mást nem, megírni e soha be nem fejezhető novella elejét...

Vannak gazdagok. Hatszélgatyás harácsolók, kik új házakat, villákat építenek maguknak. Belőlük lesznek az első földön kívüli lakók. Földet foglalnak a legközelebbi bolygón: nevezük Föld II-nek, mint annak idején a Monostori II-t neveztük annak. A Föld II-re csak azok a jóbolhás pénzeszsákok mehetnek, akik meg tudják vásárolni a telket, vagy legalábbis bérletet fizetni az önjelölt tulajdonosoknak.

Nem hiszem, hogy helyet foglalok a Föld II-n, amikor még a Föld I-n sincs elegendő helyem, kiszorítanak az erősebbek, a tülekedők, az élni jobban tudók, a számítók és a szerencsésebbek! Akinek se pénze, se szerencséje, csupán rossz, élni nem tudó természetű, soha semmiről lemondani nem tudó akarata van, ne számítson arra, hogy a huszonegyedik század kegyeltje lesz. Nem lesz az. Éppúgy tengődni fog, mint az előző évezredben, sújtva szörnyű átokkal: az örökölt nyomorúsággal, koldusbottal, éhséggel. Csakhogy ez már nem olyan éhség lesz, mint a husza-

dik században, ahol a koldulás kegyes ajándék volt. Az új évezred kezdetén nem lesz kitől koldulni. A villákat bezárják, a mammon hívei más Földre költöznek, csupa egyforma ember marad itt, akik egymást falják majd fel. Az éhség nagy úr. 2000 elsőszülöttje sem anyatejet kapott az államtól, hanem lóvét! Zsozsót! Manit! Igaz, ez a dohány elegendő lesz holmi tejre, kenyérre és vízre, ám mások elől fogja elorozni az ételt, mint farkas a farkas elől.

D-moll fantáziák

Felforr a szánkban a fekete tej,
lábunkban kővé fagy a futni vágyás.
Aztán a bál, amelyre meghívtak minket, kezdetét
veszi: konfetti hull ránk, mint az áldás.
Jól hangolt szellemzenekar édesget fülünkhöz
dallamot, cipőnk szorítással jelzi: talpra hát!
Jégkocka és kavics hull a konyakospohárba,
sötét pillantású táncosnőket bámulunk, s ha már
a meggyűlölt józanság végképp elszivárgott, eddig
egy csokorba kényszerített énjeink egymásnak búcsút intenek.
Hétpróbás legény mind, adu ászként ütik le szív királyok
kezéről a dámát. Bókolnak szaporán, ám szívtájékon
jéghidegek: hiába angyalhaj és tündérjelmez,
drótidegek, műszempillák, nevetséges álcák!
Festett, dús keblű hölgyek keringőznek,
s túlragyogják a színarany, parkettnek
kikiáltott hamutálcát.

Szinte habzik a megfojtott naptetem, ahogy
az alkonyat mohó férgei falják. Tapicskolunk
a fekete vérben, ujjbegyeinken lángok gyúlnak,
légszomj s halálvágy világít
kékké érett körömágyakon.

Halálfejes lepke az éjjel, lezárt pillánkon
nyugtalan verdes. Régvolt világok emléke villan,
testünk egy merő érszűkület.

Reszket a hold is, míg fogy a fénye.
Pancsol benne a még gyermek Cupido.

Ennyire sötét festékekkel
alkony még soha nem dolgozott.
Ördögök szaladgálnak az utcán, és
nevetve egymás kezét rázzák,
szétpukkannak, majd kénes illatok
veszik bérbe a városházát.
A szerelemmel telített édes koraest
plakáttá lesz az emlékek falán.
Fekete könnycseppbe zárva
remeg a hold, mint fényes bogártest.

Papírkancsóban folyékony fém:
valami hóbortos hatalom
ma átírt minden törvényt.
Az emlékezet elrágja porázát,
egy berekesztett tárgyaláson
hirtelen túl sok lesz a köhécselés.

Az Elme is hanyagul írja a verset.
Mint a gyermek, ki körül sem néz,
mielőtt átmegy az úton.
Ott kinn a csillagok összecsengenek,
mint a finom cukorból öntött harangok.
Szeretkezik a rózsákkal a szél.

Láz

A hátad tele apró kitüremkedéssel,
a láz elektronjai zsi bongnak benne,
s ha végigsimítom, nyivákolnak az
ideges ionok, ha végigtapogatom,
zöld levet enged a bőröd.

Kellenek ezek az apró csatornák,
amelyek testembe ürítik gőzölgő
tartalmukat, ha ráfekszem kábult
szilikonvezetékeid zizegő végződéseire –
magamba-ráznak, dobálnak, énekelnek.

A nyelved szögekkel kiverve, kapcsold
fogaim közé, szemed csápja átnyúl
szemgolyóm mögé, hüvelyedben egy
nyálzó izom hatalmas nyelvet
szimulál: gondban vagyok.

Hangom a TV-ben felejtettem, valahol
fekszem, és végig veled vagyok,
kicsit édeskés, kicsit fekete a nyelvem,
valahol félelmetes az erőm,
tartsd az idegen, pontosan az enyém.

Jobban szeretem...

Jobban szeretem, ha keresztülmegy a villamos.
Életerős boncolás, semmi műtermi fény,
csak cirkusz és kenyér.

Jobban szeretem, ha a lámpánál tilos.
Sebességet neki, egy ugrás előre,
festeni a kőre.

Jobban szeretem, ha a kép havas.
Megnyitni vagy elzárni gázcsapot, mindegy neki,
földeli.

Fotogram, november

Fácánok csipegetik föl
a maradék napfényt,

tollázkodik az éjszaka.

Kimarjult tenyerek sajognak,
álmodva újra, mi megtörtént.

(csak metaforák ne lennének,
...befogni való kiscsikó
az otthon, soha ne...)

Betűzöd már dűlőútjaik nevét,
megállsz a szemöldökfánál:
se be, se ki.

Pedig szólani kéne valamit,
valami biztatót,
mielőtt az utcáik is elárvulnak,

ácsorogni velük az esőben,
a cigaretta parazsa még...

jöhet azután,
fehér hullámokban,
a hó.

Episztola Juhász Katinak

Pesten sem voltál, és hírt sem hallani rólad.

Ködbe borult be valód, mint télen a kassai dóm és
emléked betakarta a hó. Nem is írsz levelet se.

Ó, műveltségünk magasult bástyája, az Új Szó!

Jól tudom, ez ragadott el, ezért nincs most nyugovásod.

Már a barátokkal se törődsz, csak a munka, az éltet.

Hogy kultúránkat magasabbra emeljük, e nagy cél

fűt bennünket: a keblünk, lám, kultúrradiátor.

Engem is ez vezet, ó, csak azért gyártom ma a verset,
termékét a piacra ezért is dobta a versgyár.

Mostanság sok az élményem, van is írnivalóm, mert
jártam Szerdahelyen, ahol az írók mind gyülekeznek:

ott van a Kávéház s irodalmunk színe-virága;

Rorty, Ricoeur, Gadamer, Heidegger, Nietzsche, Habermas
szelleme jár ott, és bele is kortyol poharunkba.

Ők tekerik költőinknek szavait s bonyolítják,

őket bújja a szerkesztő s kiadóvezető mind.

Pesten is ezt tanulom, van esélyem hát bekerülni

ebbe a bölcsességgel bélelt toll-puha ágyba...

Itt tartunk már végre, a lényeg: Pest meg az ágy is,

mert szobatársnőm ágya üres most, van hol aludnod,

(bár nem toll-puha és nyikorog): gyere Pestre, amint tudsz!

Jó szállás lesz, ám ne csodálkozz, hogyha a végé-

ajtón bekopogsz, s bentről ezt szólja ki: „Fagyalt!” –

egy hang, mert itt sok külföldi lakik folyosónkon.

Majd elmondom szóban a többit, a jó sztorikat mind,

meglátod, lelsz itt sok kultúrélvezetet még.

Mikrológ

mit neki hegycsúcs és tenger?
 törtrésze tovább csonkítható,
 hangyának Óceán – fulladhat
 abba is – a kanálnyi víz,
 vérbő vadászmező a falatnyi
 zöld; globalizálva
 magányos minta (fültőre
 kent camember?) kővé lett
 szórtüszők völgyében netán
 az ember, lapulva formátlanul:
 ujjat se húz, nyelvet se ölt;
 tiszteletkört helyette
 fúrge cselszövő fut
 kapufán, függőleges porondon
 öngól után – kicsorbult (r)égi
 sarlót idővel fakutyák
 hátán ugat, ki huzatos
 váróterem mélyén utazva
 bolhákkal szkanderezett;
 míg órája feleket üt furán
 zezugos sejt falon,
 lakatlan hústoronyban,
 hajára bőregér emel kezét.

A szlovák nacionalizmus gyökerei

Napjaink szlovák nacionalizmusáról köztudott: idejétmúlt, erőltetett gonoszkodások, mondvacsinált kitalációk – mégis realitások, mert lépten-nyomon beléjük ütközünk, s intenzitásuk ama 30-35 százaléknyi nemzetrezs körében változatlan. Sőt, időnként egy-egy politikai vagy jogállami kérdés ürügyén követhetetlen szélsőségekbe torkollik. Rendszerint akkor, amikor a kisebbségek jogállása, érdekeinek törvényerejű rendezése kerül napirendre. A felháborító és minősíthetetlen megnyilatkozásokat nem sorolom, csupán főbb vonulatait említeném. Tíz évvel ezelőtt kezdődött a főváros és más városok főterein a „mélynemzetiek” randalírozásával, a szövetségi államfő már-már megkövezésével, s folytatódott a nagysurányi csődület hovatovább mitológiai méreteket öltő mártíromkodásával és hazugságáradatával, a téglamezői sereglések parttalan hőbörgésével, a diszkriminatív törvények kieroszakolásával, majd a választások után a törvényhozás munkáját bénító elterelő kampánnyal.

Mindez óhatatlan következménye annak a naiv hiszékenységnek, amely úgy vélte, hogy a nemzeti önzés és kizárólagosság a demokrácia, a sokszínűség átmeneti tartozéka, mondván: a letisztulási folyamat hamarosan mindent a helyére tesz. Sajnos, az elmúlt évek szlovák fejlődése nem ezt igazolja...

Lépten-nyomon bizonyítható, hogy a többségi nemzet nacionalizmusa, diszkriminatív és támadó jellege lényegét tekintve nem enyhül, legföljebb a választások óta nem oly deklaratív és – az ellenzékbe szorult harmadrész miatt – kevésbé hatékony. S ami leginkább aggasztó: e másfél évszázada túlhaladott, ma már egyértelműen traumatikus nézeteket nemcsak néhány megszálott, vezető posztokat bitorló karrierista vallja, hanem teljes ud-

vartartásuk! Csakis ezzel magyarázható az a cinkos hallgatás, amely a vezérek rasszista kirohanásai fölött honol. Nem találta-tik ugyanis egyetlen józan hazafi sem, aki tiltakozna, az ezeré- ves együttélés igazát szembe merné szegezni a hazugságokkal. A vezérkar parttalan gorombasága nemcsak az övéké, nemcsak az ő mindennapi „miatyánkjuk”, hanem a csapatot jóval megha- ladó tömegé!

S miért nem hallatják tiltakozó, bíráló szavukat azok, akiktől leg- inkább elvárnánk? Az européer gondolkodású szlovák tudósok, művészek. Akiket mi is becsülünk és szeretünk, talán őszinté- ben, mint saját nemzetbelieik. Számuk azonban csekély, s alig- alig gyarapszik, és mondanójukat is jobbára nekünk szánják, miközben az övéik intő szó nélkül maradván, menthetlenül el- bitangolódnak. Több ízben magam is szóvá tettem, hogy tudósi- művészi mivoltuk egyenesen predesztinálja őket a tévhitek elosztatására, az eltévelyedettek visszaterelésére, egyszóval né- pük okítására – elvégre az írástudók, az alkotó értelmiség fe- lelőssége ma sem kisebb, mint ötven-száz-százötven évvel ezelőtt. Ők mindezt jelesül tudják. Elszántságuk, cselekvőkész- ségük mégsem mozdul...

Ismétlem, mindez tömény realitás, a szlovák társadalmi-poli- tikai közélet valós mindennapjai, amelyek természetüknél fogva máról holnapra aligha változnak, s még kevésbé valószínű, hogy európaivá minősülnének. Ha pedig valóban ez a hazug társadal- mi atmoszféra prolongálódik, úgy mindenképpen keresnünk kell a genezisé, vagyis azokat az összetevőket, forrásokat, ame- lyekből sarjadnak, s amelyek nemzedékeken át éltetik. Nos, a kérdést tanulmányozván, ezeket egyértelműen az iskolai neve- lésben, pontosabban a humán tárgyak inszINUÁLÓ tananyagokat tartalmazó oktatásban látom, melyek hatásától még a legjobb el- mék sem képesek teljesen elszakadni. Következésképpen napja- ink szlovák sovinizmusa nem váratlan meglepetés, hanem óha- tatlan következménye annak a nyolc évtizedes, hol kiélezettebb,

hol visszafogottabb nacionalista szellemű oktató-nevelő szelle- miségnek, melynek a humán tantárgyakban és tudományszakok- ban éltető forrásai a koholt rágalmak, a történelmi hamisítások.

Amíg ugyanis a földrajz- és történelemtankönyvek s az e tár- gyakat oktató tanárok a szlovák kis- és nagydiákok fejébe azo- kat a tendenciózus és hazug ismereteket sulykolják, miszerint a Kárpát-medencében megtelepedett honfoglaló magyarság afféle hordákba verődő vandál népség volt, mely ölt, pusztított, leigáz- ta az őslakos szlovákat, hogy a nomád magyarok a keresztény Szlovákiát (sic!) bekebelezték, kultúráját elpusztították, majd népét ezer évig kegyetlen rabságban tartották, a 19. század fo- lyamán pedig nemzeti létüket már-már felszámolták, hogy az első köztársaság idején a zsidó kereskedők mily szívtelenül ki- szipolyozták a szlovák falvakat, s a csehek, vezető szerepüktől és felsőbbrendűségüktől elragadtatva, könyörtelenül félgyarma- ti sorsba taszították Szlovákiát... Amíg tehát a szervezett iskolai oktatás humán szférájában ily hazugságok éktelenkednek – me- lyek óhatatlanul mérgezik a fogékony gyermeki, ifjú lelkeket –, addig ne csodálkozzunk a szlovákság manipulálhatóságán!

Amíg a szlovák történészjelölt s a többi bölcsészhallgató az utóbbi háromnegyed évszázad ama hírhedt történetírásán és tör- ténelemoktatásán nevelkedik, miszerint az 1840-es években nem a Habsburg-ellenes magyar opposíció, nem a Kossuth ve- zette 1848–49-es magyar forradalom és szabadságharc jelentet- te a Kárpát-medencében az európai haladás fő irányát, hanem a Habsburgok despotikus-monarchikus, a birodalom nemzeteinek függetlenségéről hallani sem akaró törekvései – és vég nélkül sorolhatnók a szlovák történelemtankönyvek tudatos torzításait –, addig komoly gondok lesznek a humán szakos tanárok tudásá- nak, műveltségének megbízhatóságával, szakmai értékítéleteik és emberi magatartásuk minőségével. Ha pedig e képzésbeli fo- gyatékoságok sürgősen nem pótoltnak, fennáll a veszélye an- nak, hogy a nemzeti fanatizmus és sovén nacionalizmus tovább prolongálódik, azaz újra meg újra termelődni fog. Hogy ez ma-

napság nemcsak potenciális veszély, hanem rideg valóság, azt kétségbevonhatatlanul bizonyítja a mélynemzetiek lankadatlan magyargyűlölete.

Napjaink szlovák nacionalizmusa olyannyira szemben áll a korszerű európaiság szellemiségével, hogy nemcsak a társadalmi haladásnak válik kerékkötőjévé, hanem a kívánatos nemzeti érzés kiteljesedésének, az igazi hazafiságnak is. Ebbeli ténykedését már oly szélsőségig vitte, hogy saját fiait is ekképpen selektálja-minősíti: européer (értsd: hűtlen szlovák), szlovák, szlovákabb, legszlovákabb. S ami még döbbenetesebb: azok – számuk talán nem is kevés –, akiknek vélhetően más a nézetük s józan eszükre hallgatva mondanivalójuk is lenne, eme áldatlan, gyűlölködéstől terhes és a humánusot megcsúfoló légkörben nem merik véleményüket a nyilvánossággal közölni. Nekünk, kisebbségieknek négy-, esetleg többszemközt igen; a többségiek társaságában azonban nem – nyilvánvalóan a maguk jól felfogott érdekében...

Az immár nemzedékek óta cipelt szlovák nemzeti mítosz – mely nemzedékek kötelező államvallásává avansálva jó ideje politikai erőként lép fel – nemcsak a történettudományt hajszolta és hajszolja tévutakra, hanem megakadályozta és ma is akadályozza a szlovák nemzeti fejlődés kiteljesedését, korszerűsödését. A szélsőséges szlovák nemzettudat megrekedt a 19. század szintjén, s mára végzetesen korszerűtlenné vált. Fő jellemzői: a kritikátlan önidealizálás, a naiv etnocentrikus nacionalizmus, a beteges gyanakvás és a sovinizmus.

Meggyőződésem, hogy ennek az áldatlan állapotnak a labirintusából való kivezető út első lépését az iskolai nevelő-oktatás szellemiségének a megváltoztatása jelentené.

A. SZABÓ LÁSZLÓ

Mások regénye

(Részlet egy befejezetlen műből)

EL-nek (is)

A történet, melyről szólok, holnap fog játszódni. Jobban örülnék, ha már megtörtént volna, s most egy kávéházban üldögélve, mindenféle előzetes bejelentés nélkül mesélhetném el.

A helyszín egy kisváros. Vadul fog tűzni a nap. A főtér kihalt lesz. Az emberek lassan hazaérnek a miséről. Arcuk ugyanolyan unott lesz, mint amikor leülnek a vasárnapi ebédhez. Következésképp nem is kell tovább boncolgatni, hogy miféle kisváros miféle lakói e történet mellékszereplői.

Az események szempontjából igazán csak két személy érdekes és fontos: a főhős és a szerző. Az előbbi azért, mert a dolgok vele történnek meg, a másik pedig, mert ő a történet irányítója. Persze, a két személy akár egy és ugyanaz is lehetne. Ezért nincs szükség arra sem, hogy nevet adjak nekik. Létezésüket különben sem magyarázza semmi.

A szerző nem meri megszakítani azt a gyakorlatot, mely a szlovákiai magyar irodalomban kialakult. Így nem beszél nyíltan, inkább célzásokat és utalásokat tesz. Óvatosan, megfontoltan, érzékenyen. Megpróbálja megtalálni a legjobb pillanatot, a lehető legjobb alkalmat, hogy tisztázhassa a főhős cselekedeteinek hátterét. Amiről nem kíván szólni, azt majd önkényesen leplezi, nehogy a történet kicsússzék kezéből, s hogy egy óvatlan pillanatban a helyzet ne tűnjék kivételesnek.

A főhős kíváncsisággal tekint a jövőbe, de tudatosítva annak szépségét és veszélyességét. Lesz néhány épkézláb ötlete is, azonban csendesen, normális hétköznapi beidegződéseire hivatkozva inkább lényé mély igazságait próbálja vizsgálni és hozzá-

szabni az eljövendő pillanatokhoz. A délutáni fényben kénytelen lesz kiszolgáltatni magát egy belső tükörnek. Megütközéssel veszi tudomásul, hogy személye talán nevetségesnek tetszik az elkövetkező eseményekhez. Utolsó kísérletként megpróbálja felmérni addigi élete, barátságai, szerelmei, mindenféle emberi kapcsolata súlyát, hogy következő lépésére egy irtalmas öncsálás háttérben szánhassa el magát, s a némaságban, az emlékezés kövei közt találja meg helyét. Némi részvétellel néz majd farkasszemet önmagával.

A szerző itt megérzi, hogy a főhős zavarban lesz, s hogy folyóparti sétái, a mindennapos borotválkozásai, a gáztűzhely működésbe hozása, az élet megannyi erőszakos bevégzésének módja jut eszébe, a szemérmetlen halál tolokodó gondolata ragadja magával, de az utolsó szabadulási kísérlet előtt még egy levelet vár majd. És a szerző tudja azt is, hogy ez a levél már válassz nélkül marad.

A történet csak akkor vehetne fordulatot, ha a szerző nem érezne büntudatot amiatt, hogy mindent tud a főhőséről, hogy oly közel állnak egymáshoz, hogy akaratlanul is belekeveredett az életébe. Ha nem tudná, hogy szavai hangsúlyosabbak lesznek, mert fokozatosan átveszi a főhős szabálytalan, elmosódó vonásait, mintegy nyomatékokat adva csalódása árulkodóan megálázó jeleinek.

Talán még azt sem tartaná lehetetlennek, hogy a főhős meglátogassa régi barátait. És ha közben véletlenül nem törne ki egy háború, lefekhetne akár még régi szerelmével is.

De a főhős szobájában fog üldögdélni, s tudja azt is, hogy szerelme egy másik férfival ünnepli majd születésnapját. Megváltozik számára az idő, vánszorogni fognak a percek, s körülveszi egy kínzó érzés, hogy egész múltja kárba veszett.

A szerző ezután felfoghatatlan önvédelemből esetenként már csak feltételes módban szövi tovább mondatait és álomként meséli a történetet. Két különböző tér és két különböző idő határában mozog majd, hogy hihető vízióként közvetíthesse főhősünk életét.

A főhős tehát szobájában fog üldögdélni, szomorú díszletek között. Dohányszag tölti be a kis nappalit. Az asztalon egy befőttesüvegben a szerelmének szánt kissé már hervadt csokor lesz. Mellette két gyertya csonkig égve.

A főhős kimehetne az erkélyre, elindulhatna a szabadság felé. Megszólíthatná az ablaka alatt dolgozó munkásokat, csak úgy a tréfa kedvéért füttyöghetne a matrózblúzós, érettségire induló lányok után, aprópénzt szórhatna a sétáló nyugdíjasok elé.

Átrohanhatna a város másik végébe meglesni, milyen arccal távozik az irigyelt és mély utálatnak örvendő férfi az ő szerelmétől, odamehetne hozzá, hátracsavarhatná a karját, dögölj meg, apám, dögölj meg, ordíthatná a képébe, majd rámosolyoghatna görcsösen, micsoda fordulat lenne, hiszen végső soron neki se jut más sors, kiszolgáltatott ő is.

Fellapozhatná kis noteszét, nevek és telefonszámok között böngészhetne, rábökhetne az egyikre, kitarcsászhatná a számot, a vonal másik végén pedig egy durva hang szólalhatna meg. A hang tulajdonosa az a vörös pincérnő lehetne, aki néhány héttel ezelőtt azzal fejezte be rövid monológját, hogy főhősöm, ha valami kell, csak hívj. De bejelentkezhetne egy selymesen lágy szoprán is, egy csúnyácska lány, akit még senki nem vett észre, csak ő. Legjobban persze akkor örülne, ha a szerelme venné fel a kagylót.

Meghívhatná őt egy találkára, a templom kertjébe, mint régen. Felidézhetnék zavart együttléteiket, melyek során főhősünk sohasem adhatta át magát vonzalmainak. Elmondhatná, mennyire fáj neki, mikor egymás kielégületlenségtől megüresedett szemét nézték, s hogy milyen boldog volt, mikor egy kóbor kutyától megijedve ösztönösen hozzábújt. Hogy akkor találta legszébbnek, amikor a januári dermesztő hidegben a papnövendékek esti imáját lesték meg az orgona mögötti sarokból, s útközben hazafelé a tenyerükbe hulló hópelyhek elmúlását figyelték megrökönyödve.

A szerző itt beiktathatna még egy emléket a kápolnából, ahol a főhős és szerelme rémülten néztek egy részeg, ahogy meg-

rossza kezét a keresztelődmedencében, és nyögésszerű hangon kiáltozta, menjetek a fenébe, üres duma az egész, az Isten a kocsmában vár, bárányvért iszik egy rozsdás lavórból.

Ám attól tart, hogy ezzel gyávaságára emlékeztetné, még kínosabb helyzetbe hozná.

Csend lesz. A főhős szobájában fog üldögélni. A cigaretta füstje lassan marni kezdi a szemét. Legalábbis ezzel magyarázhatja majd könnyeit. Tudja, hogy a dolgoknak valahogy el kell dőlniük. Megutálja majd tanítóit, mert rájön, hogy becsapták, hogy hazudtak neki, hogy elzárták előle az egyetlen esélyt, az egyetlen utat, az egyetlen igazságot. Megérzi s tudatosítani kezdi, hogy az élet, az egyetlen élet határtalan, csak a halálnak vannak igazi koordinátái. Belátja, hogy ez lehet az a pillanat, amikor valami végérvényesen elkezdődik. Minden addigi esemény csupán fölösleges időhúzás.

Az a jelenet is, amelyben a szerző szerint majd ismét a szerelmére gondol, zuhanyozás közben kézen fogja a lányt, maga mellé húzza a forró, lágyan simogató vízsugarak birodalmába, lassú mozdulatokkal hámozza ki nedves ruháiból, mezítelen testét megpillantva elpirul, szeme szomorúnak tűnik, s leguggolva, arcát tenyerébe szorítva, torkaszakadtából üvölti majd, hogy kicsikém, kedves kis nőtény nérócskám, nem mindegy, hogy Rómát, netán valaki szívét gyűjtjük fel, s hagyjuk magára.

A szerző elképzelése alapján ekkor a főhős úgy vélhetné, hogy a szétszórt kacatok között a zuhanyozófülkéből még bebukdácsolhatnának a szobába, s rövid tusakodás után csak az ócska vaságy nyikorgása lenne hallható az éjszakában, mintegy elégtételként. Sötétben szeretkezhetnének, nem látva, csak érezve egymást, rózsaszín hústömeget szorongatva, s közben már mentséget és magyarázatot keresve, miszerint semmi sem lehet nyers, visszataszító és idegen, ami emberi.

Ehelyett a főhős – valószínűleg a szerző akaratától függetlenül – frivol tekintettel, de karakteres mozdulattal a falon függő Jézus-kép felé fordul. Uram, irgalmaz, mormogja majd maga

elé, te tudod, hogy mit szabad és mit nem, te tudod, hogy mi kell nekünk és mi nem, kegyes gesztussal, kérlek, szabadíts meg...

A főhős, utolsó postáját gondosan áttekintve, s látva, hogy megkapta a várva várt levelet, melyről a szerző nem kíván bővebben szólni, úgy hiszi, kényelmetlen dolog lehet meghalni.

Mint minden éjszaka, így valószínűleg ezen a napon is csak az elmúlás gondolata próbál bebújni mellé az ágyba. Órákig tarthat, míg álomba merülve sikerül leküzdenie. Addig is halkán fohászokodva alvást fog színlelni. Mintha önmagával játszana bűjcskát.

De tudja, hogy egyszer majd megadja magát. És úgy érzi, egyre közelebb lesz az a nap, amikor az utcai lámpák beszőrdő fényében kulcsra zárja az ajtót és átadja magát a halálnak.

Ez lenne az utolsó alkalom, hogy kapcsolatai rendeződjenek. Úgy véli majd, szükség lesz erre, mert Isten csak ezután teremti meg az igazi világot.

Kételyektől mentesen ül majd le az ágy szélére. Nem fog félni. A halál eljön. Biztosan. Csak várni ne kellene.

A csendet csupán rovarszárnyak nesze töri majd meg. Az ánizsillatú szélben félszegen fognak lépkedni a járókelők.

SZASZI ZOLTÁN

Otthon

haza
hazavigyél
Kassa elgurult
tányérokat nyal az este
zötyögő vonaton
hazafelé
behemót vasgyár
szilikózis tört derék a juss
apám négy évig itt darus
tíztonnás öntecs ingott alatta
kenyér fiam kenyér kell
hazaért félsüketen
bámulta a virágba omlott ringlót
fájt ha ment
kenyér kell fiam kenyér

elenged a táj
Szepsi dombjait gyurmázta ide az Isten
itt lakik a festő
siratom Krisztusait
ha felnő
eléri és megfesti a halált
hervadt virág lesz
olyan sárga gyűrt
belőlünk szívja ki a fényt
mutasd
mutasd az arcod
mutasd

[104]

köd nyeli el Szádelőt
a völgy előtt
cementporban csuklik
a várrom
(itt mozdultál először anyád édes pocakjában
kicsim
lőrések bamba torka közt)
ints reggel apró kezeddal ha indulok
ha indulok

Galambos kő szürkéjén csurog a nap
elfogyott a délután
Rozsnyó felé szalad az út
suhannak tákolt kerti kapuk
az alagút szájából a vonat hogyha kifut
bennem szól a tárogató
rám borul ez éj homálya
még rálátok a Kálváriára
meg hús zöldű fenyves gallérra
az Ökörhegy torka alatt
elmúlt elmúlt
elhullt sok tenyérlevél
az odvas gesztenyefáról
nem hív nem ír
a deáktemplom városából
senki se

anyám kicsiny barna fázós őszi lepke
konyhája igaz meleg
itt Tornalján a Zoltánkert felett
rekedt riadt tompa varjúsereg
„íme hát meglelem”
arannyal író fellegeken
régi énem

[105]

vitázok még a holddal is
fekete toll minden fegyverem
tizenhat vagyok még
hát merem
elcsorbult szemem szép zöldje
harminchat harminchat vagyok
egek

a terek összementek elvesztek illatok
ásó kéne meg lapát
felkotorni véle a múltat
kigyúlt arccal találni
félig ép cserépedényt a földben
temérdek csontot
ezüstpénzt
negyvenhatot
feltörni a páncélszerű aszfaltburkolatot
Rimaszombat főterén
szeretni csordultig
fürödni kint a tón
bámulni órák hosszat szökőkútban szétázó
papírhajóm
süllyedni s feltámadni lenne kedve
menj messze messze

haza hazavigyél
ház udvar pajta fák
madárijesztőn tarka kabát
töppedt régi bútorok
csikorgó vaskapudon másodszer ment ki a tél
kutya öleli lábad
macska fúrja fejét öledbe
a kedves vacsorát tesz eléd
ágyat vet felveri párnád

város emlék veszve
ring benned érkezés
már álmod kívánnád
hullsz hullsz
Isten kinyújtja kezét

TÓZSÉR ÁRPÁD

Kettős ballada T. Á. nyakkendőjéről, a 67-es kórteremről és a posztmodern szabadságról

A vers: látható szabadság –

Na, ez egy jó mondat, csak rövid és száraz,
kellene még hozzá néhány hosszú-színes is, hogy olyan
szép, lila hosszúéneket köthetnék belőlük, mint, mondjuk,
Tóth Árpád dalra kelt nyakkendője, s beküldeném az
új Nyugatnak, mely állítólag 150 forintos sordíjat fizet.
Ecce: 900 forintnyi értéket termeltem máris.
Egyébként röhej, hogy rácsos kórházi ágyban

termelek s elmélkedem a szabadságról.

Az éjszaka álmomban agyonvertem
– gépész-apám egykori dögnehez hévérevel –
Behemótot, az ágyszomszédomat, de úgy kell neki,
miért lökött le a kórház egyetlen vécejének
az ülőkéjéről, egyenesen a kagyló körül
bokáig tocsogó szarba. A látható szabadságba
ez is belefér: legyen szabad gyilkolnom végre. Persze

bűnhődés nélkül, mert egyébként, ugye,
lásd fent!-et ér a szabadság. Meghalt Ted Hughes,
míg élt, ő gyilkolt fekete verseiben ilyen kéjjel,
hol mai varjú, hol fűrészfogú archeopteryx
képében, közben hátborzongató torokhangon
vernyogva, hogy ez egy elfuserált teremtés,
meg kellene ismételni! – De hát
az együgyű istenek, akik még tudtak

[108]

lelkesedni és 150 forintos sordíj nélkül is
világokat alkotni, rég kihaltak.

Ez már egy más földtani kor, uraim! A görlici suszter
ma valóban suszter maradna élte végéig,
esetleg őt is agyonverné – hévérevel – az ágyszomszédja.
Elérkeztünk az idő falához, én például
úgy veszteglek itt, e kórterem sarokágyában,
fehérre meszelt falak s fehér ágyrácsok szorosában,

ahogy Pindarosz vesztegelhetett a Herkules-oszlopok előtt:
Non plus ultra! – Mit tudhat Virilo az idő faláról!?
Arpanettjei s elektronikus elméletei között ülve
hogyan hallhatná meg Hamlet tata hangját,
a fosos tizenkettesét a szomszéd szobából,
amint épp azt üvölti: Sestra,
nem akarok nem-lenni, hallod, kurva?!
Vagy mit tudhat pán Gottfriedbenről, aki ha nem is

harminc, de legalább öt testből vérzik. Igen,
mi már megérkeztünk az idő falához, és nem
vagyunk kíváncsiak rá, hogy mi van mögötte.
Szeretnénk még kicsit vesztegelni itt, s háttal állni
a falnak, hogy az legyen előttünk, ami egyébként
mögöttünk van: a forrás. S úgy roskadjunk
a fal tövéhez, hogy mellünkön lilán daloló
nyakkendőnk ómódi szabadsága csorogjon le és nem vér.

(Ajánlás)

Herceg, én legközelebb – lesz, ami lesz, de
hármas balladát írok. A „double” csak 48 sor,
7350 forint. Ennyiből legföljebb egy McDonald’s-ebédet
lehet összehozni. Egy olyan kyber-világot viszont,

[109]

monetikus galaktikát, melyben – Virilo szerint –
a pénz már csak informatikus művelet, azaz anyagtalan
lét, s leginkább posztmodern szabadság – szóval: nincs olyan
együgyű isten, aki ennyi pénzből posztmodern szabadságot
teremt.)

VARGA IMRE

Trella vilém

(Részletek egy álmoskönyvecskéből)

Tészta, mise, talajpaplan

A kondérban jó harmadáig a zöldség. Végtelenbe veszőnek rémlik, kínos a várakozás, mert a víz nem forr. Folyton újratöltik a párolólevet, esztelenség, hiszen a zöldség már puha, főtt, tudom, mert megkóstoltam. Mi ez a kedvrontó foglalkoztatás, miért várakozom? Tésztát vettem, majd rábíztam egy öregasszonyra. Talán meg is főzi, ideje mindenesetre van rá. Benyitok a házba, ahol lakni vélem, földre dobált szőnyegeken alszanak az asszonyok, a tőszomszédbéli meg egy ismeretlen nő is. Anyámat fagatom a tészta felől, nem tudja, nem érti, mit akarok, előnt a mérreg, mert hiába jöttem ide ebbe a mélybe süllyesztett üvegoldalú házba. Öblös székben fekete ruhakupac, talán ő a néné-asszony, akire a tésztát rábíztam, de anyám nem gondolt a főzéssel. (Durumtészta volt-e vagy teljes kiőrlésű amarantos, mérlegelem ezt is.) Az ebédlőasztalnál nagy papírlapokat tanulmányozunk, mandalák meg labirintusábrázolások, lefedik teljesen az abroszt. Elhadarjuk felettük az étkezés előtti fohászt, ki-ki a magáét, s ebből jókora hangzavar támad.

A pap fapadokkal tagolt négyzetes szobatérben ajtószerű formát ácsol. Összeenyvezi, hogy míg a mintából igazi darab válik, ízeire ne essen. A felső és a két oldalsó rész elkészült már, csak az alja hiányzik. Az atya dobogóra lép. kijelenti, hogy a mai misén elmarad a szentáldozás, egy kisfiú viszont – köztünk – tudni véli, hogy mégis lehet, az engedély megvan, s így a lehetőség is. (A pap mosolyog, bólogat, majd utána néz mindenesetre.) Miskellék eltűnik, füstölő vagy szenteltvíztartó *folyton* elromlik, ebből a bajok.

Hodály egy sűrű erdő tisztásán. A fák közt legyúrt talaj, juhok nyomai, kutyáké, embereké. Az erdész, egy alacsony, piperkőc, mongolos arcú férfi beleköt valakibe. Az idegenekkel így bánnak errefelé. Nehogy véletlenül itt(hon) felejtsek magukat. Mi az őslakosok közt állunk, így nem kerülünk a megcsúfoltak, ki-támadottak közé. Átbaktatunk a fapallón, amikor mögöttünk egyik társunk, cingár, borostás legényke, az árokba dül, földet húz magára, mert borzasztóan fázik. Valaki visszaballag érte. Nem hagyhatjuk szegényt a sánc oldalában sorsára.

1997. február 28.

Láss át a káprázaton!

Szűk, veremszerű térben valakivel, bútorok közt csüggeszke-dünk, barátom volt, testvérem volt, most több helyet foglal el *ön-magánál*, a testével, tartásával, göggyével, s ahogy elnyújtózik még helyfoglalásabban, mondom is neki a két barna szekrény kö-zötti lejtős fekvőhelyen, hogy önzése, elterpeszkedése belső teré-nek szűkösségére, sekélyességére, zártságára vall. Vagyis magad-ról beszélsz, ugye? A *tükröző ember* megértő, folyton erről lo-csogsz, és minden vélemény elhatárolódás, kisterűség. Bárkivel s bárhogy vagy, át kell adnod magadat, formádat egészen, mint az üres teret. Láss át a káprázaton! Rengeteg helyed van.

március 3.

Birtokhábor

Nem tudom, hol a parcella határa, az egyik föld végén kis fatáb-lán a tulajdonos neve, *hasonlít*, akár az enyém is lehetne. Ide a pincehajlokba be kell mennem. Hatalmas farekeszek, púpozva babbal, borsóval; óriási zöldborsó, sárga is, akkora szemek, mint két hüvelykujjam begye. Átlátszó zacskóba szedek vetnivaló-

nak. Anyám odafent a kupac tetején, válogatja a szemeket. Fel-felmutatok egy-egy kivételesen nagy borsószemet, mielőtt a műanyag zacskóba vetném. Kimegyek az ajtó elé körülnézni, behúdom a nehéz fakaput magam után, látom a gazdát ballagni felénk a dombról. Futásnak eredek a mezei úton fölfelé, erre a gazda is, uccu! utánam, a zöldecsés táblákba váltok, erre talán jobban elillanhatok. Kukoricások, dinnyeföldek, sárgarépaso-rok, egyik-másik földdarabban kapálgató, gyomlálható asszo-nyok. Nézik, ahogy futok, de nem kiáltanak rám. Fölkapaszko-dom a meredek oldalon, mintha elhagyott szőlőföld volna, majd a vízparti bozótosban búvok meg. A zacskót gyűrögetem, zörge-tem kezemben. Bár gondoltam futás közben, hogy elrejttem vagy földre vettem valahol, ni, ez a petrence, vagy ott a galagonyabo-kor közelében, de nem, szorongatom, s futok vele tovább. Anyám talán már azóta kijött a pincehajlokból, nem érhetik tet-ten. A nyomot vesztett üldözőm tévovázik fölöttem a dombon, előttem nagy tó vize csillan (vagy talán inkább hatalmas műanyag fólia.)

május 25.

Carlton pályaudvar

A pozsonyi Carlton szálló helyén, egy buszpályaudvaron őgyel-gek. Előrefutok egy darabon, s amikor visszaérek, nem talá-lom a nőt, akire utazótáskámat bízta. Egy férfi a váró műanyag padján gubbasztva azt panaszolja, hogy lába kelt táskájának. Nocsak! Megnyugszom. Nem is kell megszólalnom, mások mindig kimondják, amit kell. Látszik rajtam, amit elgondoltam. Most éppen a szegénységemet. Nézem a megállóknál a régi tí-pusú, de vadonatúj kocsikat. Amikor a járművek befordulnak a kisvárosi piaci elárúsítóhely közlekedőjéhez hasonlító szűk ut-cácskába, két társaskocsi egymás mellé kerül és párosan berreg-nek előre.

Az idő borús. Szundikálok mosdatlanul, szakadt, piszkos csavargógúnyámban.

június 1.

Zöld labirintus

Sétálok a kertben a növénypalántákból kialakított labirintusban. Ahol hiányzik egy-egy tő, pótolom mindjárt, a szomorú palántákat vigasztalgotom, megcirógatom. Közben a szomszédasszony átszól a fátyolkakerítés fölött, tettem-e el az idén befőtten vagy megint inkább aszaltam?

Egyedül maradok, mihelyt elhangzik a kérdés. Odakint a kerítésen túl, barátaim, szegények, idehagynak.

június 8.

Madársíp

A színész jár-kel közöttünk. Hogyan kell sípszóval elriasztani a kártevő szárnyasokat? Mutatja is mindjárt. Elővesz egy kétágú sípot, körbeadja. Ha ezt megszólaltatom, hehe, ha fölpiittyen, a macska idegbajt kap, s olyan keservesen vernyog, hogy nem marad a közelben egy se madár. Már kilenc óra, többen felállnak, elindulnak a kijárat felé, s ekkor a férfi festetlen sípjába fúj.

június 13.

Ősztöncicák

Odúban matatok. Elérem-e vajon, amit szeretnék. Hogy micsondát, nem tudhatom, míg el nem érem. Bár nagyon szeretném. Keresgélek. Egy kölyköt hagytam, mondja anyám, a zsákok tején fönt. Fölkaptatok a padlásra. Kismacskák bámulnak rám.

Az egyikük, a fekete, inkább kutyakölyök. Lekialtók anyámnak, mire is bukkantam. Följön a padlásfeljárón. Hogy ezekkel mi lesz, azt kérdezted? Az egyiket leejti a földre. Míg hullik, az idő megpördül a múltja felé. Gyerekek nézik egymást.

június 29.

Börtönben

A börtön felé sétálunk gondtalanul többedmagammal. Az épület a pozsonyi Duna-parton (a volt tőzsdepalota) egyetemünk helyén áll, mintha a várdombot idehelyezték volna. A folyó kivilágítva, csónakok ringatóznak a rakpart tövében kikötve. Egymást átjárja éjszaka és nappal. Amit éppen gondolva vagy kimondva lépünk, az az idő valósul. Kívülről ismerem ezt az épületet, belülről most jutok először. Épülettömbje hatalmasan elnyúlik, magába nyeli ideutunk terét, a kihalt külvárost és az új híd innenső részét is. Az udvarban, ahol már egyedül vagyok, kerékpárt tolvá utolér Szila. Most döbbenek rá, hogy miatta kerültem ide. Mihelyt mellém ér, neki is támadok dühösen. Mindenki tudja rólad, milyen csúnya az a te széplelked. Mihelyt kikerülök innen, írok valamelyik kiadványodról, hadd tudja meg a világ, miben ügyködsz. *Ha így, válaszol sértődötten, hasztalan várod nyomdában lévő verseskönyved megjelenését. Tudom, mit érdemelsz.* Amit idejövet mondtam egy nőnek, vajon még érvényes-e. Bár megszökni lehetetlen innen, áthatolok a falon. Ez erőt ad, s magára hagyom a kerékpárját letámasztó ismerősömet. Gyógyíttasd csak *fekélyes* stílusodat! Már is az udvaron járkálókat kérdezgetem, merre a rabok fogadása. Mutatják. Beállok egy sor végére. Ahová belépünk, ott vasrács, a fal, s most a rendkívüli helyzet, a rabfelvétel miatt fölgöngyölve. Belülről viszont nem az udvarra látni, ahonnan beléptem, hanem kazánházra vagy mosodára inkább. Sűrűn gomolyog a vízgőz. A rabiroda a cellánk is egyben, s a közepe felé dombszerűen emelkedik, a fekhelyek határát keskeny, a nyilvános vizeldékhez ha-

sonló válaszfalak jelzik. A fal tövében sátoztáskában tarka (sárga meg piros színű) takarók. Láthatóan agyonhasználtak. A mosás sem áztatta ki belőlük a pecséteket, foltokat. Mivel az idézést elvesztettem, egy villamosbérlet fénymásolatát húzom elő zsebemből. (Mindegy, micsodát, itt fognak úgyis.) Mikor települtél át Magyarországról?, kérdi a tisztviselő a gyűrtött, megpörköltödött, eső áztatta fénymásolatot forgatva. Azt mondanám, hogy én nem *onnan ide*, hanem... Hanem volt neked egy könyvlopás-ügyed is. Nem lopás volt. Megőrzésre hagytam egy ismerősnél a könyveimet és berakta az övéi közé. Te meg nyilván *visszaloptad*. Az első kérdése, az áttelepülés mikorja, még mindig keresi bennem a választ. Míg fogva leszek, majd megtalálja. Hogyan alszom majd itt ezen az emelkedős padozaton? Hogyan?

július 11.

Álomposta

Az álmok súlyos fürtökben lógnak bennem. Ha megmozdulok, alám pereghetnek, összenyomódhatnak. Egy-egy szemet csipenteni belőlük, ízlelgetni. Itt guggol a lányom is két szőlősor között. De mintha az ő bőrén át egy szótlán lény sejlene, akinek első szava majd mi leszünk. S lám, amikor megszólal, elveszik hangjával együtt, s egy színház nézőterén ülök, egy lány az ölembe ereszkedik, te vagy az én székem. Kibújok alóla.

A templomút melletti porta udvarán ébrednek, a szülőfalumban. Kopott nagykabát alatt mocorgok, mellettem mozdulatlanul, borostásan egy férfi. A postás hangjára serkenek, de nem az unokatestvérem ő, hanem itt az alsó szomszédból a fekete bajszos cigány Ernő. Fölráncigálom, rám madzagolom bő farmer-nadrágomat, amiben az utcára kilépek. Pénzt kaptál, mondja a férfi komolyan, de csak személyim számát látva adhatja át. Hanem az igazolványom nincs itt. Te, nehogy átutald a pénzem Fridrichéknek. (Az ő házukat vettem meg néhány éve.) Akkor

[116]

talán menjünk le együtt a postára. Ő így semmit nem tehet. Elindul le a templomúton a paplak felé. Hé, kiáltok utána, menjünk inkább erre, a Sáfányék háza mellett!

(Ahol álomban fekszem, annak közelében találták meg másnap postás unokatestvérem 22 éves fiát holtan. Az utcán nyírta a füvet egy buherált géppel, és halálos áramütés érte. Feketésén égetten találtak rá.)

augusztus 18.

Iskolakerülés, valaki távolodik

Mielőtt az iskola szó felé nyúlnék, tétovázok sokáig, érintsem-e rücskös falát. Üres táskával indulok. A tarhós poharam alján alig maradt, majd vennem kell valahol útközben. Jó alkalom beutazni a fél világot, mielőtt iskolába mennék.

Uszodában. A tágas boltíves belső tér sok kisebb helyiségből áll, s az úszósávok vasráccsal vannak egymástól elválasztva, de át lehet bukni alattuk. Vagy megállni a párában, gőzben, és utánakiáltani valakinek, aki visszahívhatatlanul távolodik.

augusztus 21.

Beleolvas, elmegy

A barátom, akit már nagyon vártam, megjelenik nálam kisfiával. Az alvó gyermeket óvatosan meditációs párnámra teszi. Beletúr, beleolvas rendetlen, piszkozatszerű kézirataimba, némán, tűnődve megakad, rémülten veszem észre, hogy regénykéziratom lapján olajfoltok, rászáradt paradicsomhéj darabka. Ezeket kiveszem a lapok közül, zavartan a hátam mögé rejtem. A barátom fölveszi az alvó gyermekét, és szó nélkül elmegy. Magamra maradtam kételyeimmel.

szeptember 11.

[117]

Az arca mögül

Rokonok, ismerősök esküvő vagy temetés után laza sorban állunk egy jegyárúsító fülke előtt, hogy a fölöslegessé vált virágot, koszorúkat visszakapjuk. Mindenki kiválaszthatja magának a felvételt, amelyiken ő is látható. A képek még nem készültek el, s a várakozás közben hátrapillantgatva egy csinos lánnyal szemezgetek. Ettől elmerül az idő, s a várakozásnak is célja veszik. Gyalog indulunk el, az öcsémmel, fejkendő nénikékkel a füves domb felé. Innen válok ki egy vékony lányt kézen fogva. Az út szélén álló kamion kerekei mögé búvunk, bár itt az udvar végén még a csűr (gyermekkoromból), akár oda is bemehetnénk. A lány kisöccsét rábízta valakire, s van ideje velem maradni. Ki elől bújunk. Ahogy szorongatja izzadt tenyérrel a kezem, az arca mögül hallom lihegésemet, a vérem morajlását. Öcsém vádló tekintete elkésett, már az olajszag sem bonthatja meg, hogy egyik vagyunk.

szeptember 16.

Tóparton

Tóparton állunk, arccal a víznek. Ázsiai mesterem jobbra és kissé mögöttem. Tanítgat. Alig egy-egy szó, amit érteni vélek, de lehet, hogy ezek is csak hasonlítanak. A túlsó part felé idegenek közelednek. Míg őket nézem, egy kígyó siklik át sebesen szét-tartott lábam közt a tó felé. Fölmászunk a víztükről föltött magasodó sziklafalon, hogy nyomunk vesszen a növények, kövek közt, a csillogásban, árnyékokban. Alagútszerű földfolyosón rohanunk tovább. S újra a tó partján, a sziklameredélynél kissé távolabbra. Temetkezési hely közepén. Pöttöm, manóforma lények markolásszák a durván ácsolt fakereszteket. *Szárát a földbe! Szárát a földből!*, suttogják izgatottan, szaladgálva, a homok meg a bokrok is ezt susogják-zizegik velük. A távoli földnyelv

mögül részegek bukkannak elő tántorogva, harsogó nevetéssel. Az apró lények harciasan ütögetik a földbe keresztjeiket, hogy erősnek, magabiztosnak látszódjanak ettől.

szeptember 18.

A testem

lesz az ébredés szava. A változás vagyok. Testformák sorjáznak egymás után. Kiválasztom belőlük mostani magamat. Azt, amelyik leginkább *hasonlít*. A többi elporlik majd. Egemás után. Egyetlen test a világ, ennek tagjai vagyunk. Ez a végső már nem hasonlít. Nincsen mihez. A testek motrjoskababákként egymásba illenek. Bár képtelenség, de lám, soványba a bendős, pöttömbe a hórihorgas, kurta lábúba a langaléta, csecsemőbe az aggastyán. Csak egy vonagló rím marad a porban. Az is elég majd a bozóttűz lángjában.

szeptember 25.

Felszökken a hal

Egy téglalap alakú tó kellős közepén felszökken a hal. Úszik felénk a tiszta, sekély vízben, míg egy híres erdélyi íróval üldögélek a parti padon. Zsörtölődik mellettem. A part közelében megfordul a hal, és máris visszafelé. Hozzatok hálót, legények, ha már itt lábatlankodtok. Nehogy az legyen, ami a Sóssal. Az ég tudja, hány évig dőlt, rakódott egymásra benne a nád, vízinnövény. Azt beszélik, csupa tőzeg a medre. Ki is lehetne termelni már. Megéheztem, míg visszaperegtek bennem az évek, amikor még csak agyaggödör volt a Sós. „Lehet itt valahol szőlőt venni?” „Ez az út vezet a pincék felé, fölöttük a szőlős. Adnak jó szívvel, aki kér.”

szeptember 27.

Születésnap

Cs. László születésnapjára kaptam meghívót. Üldögélünk hosszan a pozsonyi írószövetségben süteményt rágcsálva, szomjasan, mert az ünnepelt hozná, állítólag, a kupaknyitót, mint újonnan kinevezett valódi és titkos kupaktanácsos. Alighogy a teremajtót kivágva beviharzik, kiveszi szájából egyik keskeny, hosszú, agyarszerű fogát, kíváncsian, figyelmesen nézegeti, és illeszti mindjárt vissza a helyére. Te sem *modern* úton jársz, támad nekem, né, most is mennyit késtél! De hiszen itt várunk rád már mióta elepedve. Csakhogy az még egy *előző* évforduló volt. Hallani sem *tudok* rólad jó hét évszázad óta. Olyan halkán élsz, szakikám, hogy még az irodalomtörténészek se hallják. Amikor koccintunk, azt mondom neki: Ébredj föl, Lacikám!

1998. március 11.

Családi körlet

Volt feleségemmel, öleljük karoljuk egymást, mintha húszévnnyi idegen időt szorítanánk ki kettőnk teste közül. Ez így máris örök. De most még el kell jutnom a szomszédos városba. Délután talán majd lesz autó is, vélekedik a fiam. Nem, az késő. A boldogság számomra azonnali. Nem várhatok tovább. Kerékpár gurul velem az országutat teljes szélében ellepő vízár bal oldalán, csillog a víz, fodrozódik egészen a határig. Felmutatom az útlevelem, s ettől mindjárt az út is megváltozik, mezei ösvénnyé, levakarták róla sietősen a felső réteget, *megnyúzták*. Valaki jön a nyomomban, beszél, mesél. Visszanézek, hadd látom, milyen az arca, és lám: üres az út. Lilla lányom köszönés nélkül elmegy, mert sürgős a dolga. Kisvártatva azonban benyit a szobába, egy tepsit meg egy zománcozott merőkanalat hoz ajándékba. Valaki itt jár-kei a rokonygerekék közül a szobánkban, s várja, hogy ne

csak az elmúlt történjen velünk mindig. Hiszen ő már rég felnőtt, s itt mellettünk gyermeklétre kényszerül. (Szüntelen ebben a szobában vagyok, a mezei út, patakhíd, államhatár is itt van a falakon belül. Hiába megyek ki, bent maradok.)

március 16.

Várjatok meg a fán!

A meggyfa alatti bokorról szedegetem az ananász formájú termést, illatozik, bár egy kissé megfagyott az éjjel, szotykoszá vált, mintha óriási naspolya volna. Fölöttem a fán Luca lányom meg anyja szedi a meggyet. „No, *meggyünk* már, menjünk, sürgetem (anyámhoz? Szombathelyre a borissza lapszerkesztőhöz? kolostorunkba?), de M. addig-addig keresgél fölöttem, míg eltelik az *összes idő*, vonatunk már aligha lesz. Elindulok nélküled, nélkületek, várjatok meg a fán!

március 20.

Bűnbeesés

Az Erzsébet téren találkozom barátommal, kedves, szívélyes, mennyi a mondanivalónk egymásnak. Letelepszünk egy utcai kocsmasztalhoz, egy vidéki költő ismerősünk vonul át macskásan a teraszon, viszi magával éjszakánkat, nyomában hajnalodik. Elszakadok barátomtól, s ahová belépek, úgy látszik, csak cipő nélkül lehet, mert kijövet a sarumát keresgélem az ajtó előtt, míg odabentről (a bárból? lakásból?) kisurran egy lány. Az itt levő cipők fél párja női, valaki lány az én jobb lábammal lépett meg. Itt hagyta az ő balosát, benne egy összetekercselt kézirat. *Tanulmány a nőkről*.

Egy törpe lánnyal igyekszem kifelé az alagútból. Fölkaptunk a bejárat melletti dombra, és egymásba gabalyodunk a bok-

rok között. Lefekszünk a földre, valaki fölfelé támolyog felénk, érzékelem, ahogy lépdél, s mikor megáll fölöttünk, a lányon fekve lerúgom a szurdokba. Én hullok lefelé, bukdácsolok alá visítva. *Bűnbe esek.*

március 22.

A galambdúc lakója

Az udvarunkra kitett asztalra terítenek. A talaj gidres-gödrös, egyenetlen, az asztallap lejtősen áll, a székeket lehetetlen úgy állítani, hogy ne billegjenek alattunk. Apám a hosszanti oldalnál ül, háttal a zöldre festett házajtónak, elterpeszkedik, nem tudok a bal oldalán lévő terítékhez letelepedni. Vegyen a babfasírozottból, bökök a tál felé, de ő csak bámul rám áthatóan, még inkább szétcsúszó könyékkal. Mért nem tudunk legalább egyszer nyugodtan enni, méltatlankodok. Anyám kifakad: Mert te mindig hazudsz. Mondja csak, mit hazudtam én?! Egyetlen esetet legalább! Azt mondod, türelmesnek kell lenni, és nem *olyan* vagy. Felköltözöm én innen a magasba, a padlás nem jó hely, föl-följárnak oda, megzavarnak, a kiürült galambdúc marad végül, egy terebélyes fa koronája fölött. Időtlenül élek itt a magasban, vagyis az idők fölött, mikor lenézek, a fal melletti betonjárdán a kékmázás bődönben disznótorból eltett pecsenyét látok. Megvárom az éjszakát, s akkor megint leereszkedem a földre.

június 20.

Fürdőkocsi

A szomszédunkban lakodalmi sürgés-forgás. Annyi a meghívott, hogy átkerülnek a mi udvarunkba is, sőt a dombra futó szőlősorok közt is gubbasztanak. Az egyik legény kedvesegetten legyint. Elég itt a várakozásból! Kár volt, nagy kár idejön-

nünk. Beszáll egy fehér autóba, a település szélén megfordulnak, akkorra én is ott vagyok, robognak velem szembe, és kis híján elsodornak. Nem is csoda, ámulok rájuk, s utánuk. Ekkora kocsi, kétkormányos. Egy autó vontatta lakókocsiban, ami építés alatt álló fürdőszoba. Kóstolgotom odabent a homokot nagy szakértelemmel. Nem mindegy, hogy a kupac melyik részéből, s hogy nedves-e vagy száraz. G. Gábor hangját hallom, mintha élne, s mintha ő ülne elől a kormánynál. Nekik, nyaralójukhoz visszük a toldaléképületet. A szűk térből két rosszul illeszkedő tégla közt a félhomályos, vakolatlan folyosóra kilátok.

július 16.

Időhajóban

Kis rozsdás ajtót megnyitva préselődöm be a hajó terébe. S ott, mihelyt bekerültem, ajánlják, nézzük meg utazás közben a raktarakat, tárolókat, hadd teljen az idő. Az elsőbe be is lépek rögtön, kis kamra, de ahogy megyek beljebb, kitágul. Hatalmas csarnokká válik, életem elhagyott és leendő tárgyival. Kék meg rózsaszín tipegők lógnak szárítókötélen, alattuk összehajtogatott pelenkák, vedlett szőrű posztólovacska, körpárnák, a jobb sarokban kis díszkert törpefákkal, valamennyit én ültettem vagy alakítottam ki. A csarnok túlsó végében nagy tó, mintha a tengerben folytatódna, egyszer ott üldögéltem a partján. Ámulva megilletődötten járok az emlék-teremben, van hely, kiáltok hátrafelé, ahol a dolgaink, a képzeletbeliek is, mind megmaradnak. Valaki karjával az oldalfalhoz kötözve, belóg a csarnok terébe, s míg a kapitányi vizsgán meg nem felel, itt kell maradnia kikötve.

július 22.

Postáskisasszonyok

Naponta várok levelet, hogy válaszom vigyem,
s az ablak mögött nekem rezdüljenek mellek,
öltsenek vékony blúzt a postáskisasszonyok;
ünnep, ha egyikük feláll, vagy rám néz cinkos,
esdeklő szemével, ha kezemet is elveszi,
s éjszaka újrakomponálja vörös haját;
a barna: borítékra szeretkezi a bélyeget,
a szőke ferdén ragaszt, így tudom titkaikat,
álmukról fecseg a bélyegzés lendülete;
s ha tőlem olykor üres boríték érkezik,
szerencséjüket sejtik-e majd barátaim:
megkapták a postáskisasszonyok érintését.

Ép testben lép lélek

(némajáték szövegfoszlányokkal)

A színpadon dolgozószoba és iroda tisztázatlan, kevert képzetet
keltő rekvizítumai: íróasztal, szék, szemétkosár. Az íróasztalon
– amely nagy, behemót bútordarab, egyik oldalán ajtóval nyíló
szekrényrészsel – nagy köteg papír magasodik, katonás rendben
felsorakoztatva. Amikor az asztal fölött lógó lámpa fénye fel-
erősödik, akkor látható, hogy az asztalra görnyedő férfi meg-
szállott szorgalommal, magába mélyedve ír – ám mielőtt a lap
aljára érne, kissé bosszúsan összegyűri a papírt és a szabályossá
alakított gömböcskét a szemétkosárba dobja. Kedélyállapota
nem változik, jóllehet e cselekvéssort hosszan, változó mozza-
natok nélkül, újra meg újra megismétli. A papírkosár – pedig
mintha már hosszú órák múltak volna el (színpadi idő) – nem te-
lik meg: csak nyeli, csak nyeli a papírgömböcskéket.

Amikor aztán a feltornyozott papírköteg parányivá zsugoro-
dik – a papírizigés, a papírgömböcske-súrlódás hangjain túl-
menően ez lesz az első jelentősebb auditív effektus –, bugyboré-
kolást sejtető, mély hangokkal kísérve valamifajta furcsa
masszaszerűség kezd ömleni – mint a láva – a papírkosárból, és
plazmatikus, remegő tócsákba gyűlik az íróasztal körül. A férfi
a lávaömlésre nem figyel, leteszi a tollat, kihúzza a fiókot, revol-
vert vesz elő, halántékához emeli, „az égre néz”, hangtalanul fo-
hászkodik – de aztán hosszú percek elmúltával sem lő. Keze el-
fáradván fogást vált. „Az égre néz”, fohászkodik, majd leteszi a
revolvért az asztalra, megpróbálja becsomagolni, de kicsi a pa-
pír. A gyűrött, sorozatban használhatatlanná vált papírokat göm-
böcskékké alakítva ideges mozdulatokkal az íróasztal alá dobja.
A papír elfogy, a férfi ujjaival ingerülten dobol az íróasztalon. A

revolvert visszateszi a fiókba. Amikor reflexszerűen tollát megemelve újra íráshoz készülne, a fiókból lövés robaja hallatszik. A férfi megriad, feláll, kissé tanácstalanul tapicskol a masszában, körbejárja, vizsgálgatja az asztalt, a lövésnyomot keresi. Talál valamit, megpróbálja bedugni az ujját, keze majdnem beszorul. A lávaszerű plazmába nyúl, betömi, betapasztja a lyukat. Visszaül a helyére, óvatosan kihúzza a fiókot – kis füstfelhő csap fel –, keresgélgni kezd, kétségbeesetten turkál, de a revolvert nem találja: kést, húsvágó bárdot, a normálisnál nagyobb méretű kötőtűket, piszkavasat, baltát, szamurájkardot húz elő, fektet az asztalra.

A férfi hátradől, mintha suttogó hangokat hallatna: nem lehet, nem lehet így nyugodtan dolgozni.

Lehajol, kinyitja a szekrényajtót, benyúl, kisebb-nagyobb papírkötegeket húz elő, feltornyozza, gondosan eligazgatja az asztalon. Már-már újra munkához látna, amikor a szekrényrészből Kempelen Farkas sakkautomatájának állítólagos játékosa bújik elő. Az állítólagos játékos szimatolva – mintha orrát bűz facsarná – körbejár, majd zsebéből kis, mágneses zsebsakkot húz elő. Cinkosan a férfira kacsint, felállítja a bábukat, majd megkerülve az íróasztalt a megtöppedt folyadékban a hátára fekszik, a sakkot fejjel lefelé – mágneses! – az arca fölé tartja és nyit. A férfi feláll, kissé kényszeredetten ő is lefekszik a tócsába úgy, hogy feje búbja az állítólagos játékos fejével összeér. Csendes játszma kezdődik, a leütött bábukat a zsebsakk felfelé nyitott dobozába gyűjtik. Feltehetően az állítólagos játékos hangjai szüremленnek fel (bár az is lehetséges, hogy egyes szavakat a férfi artikulál). ... bármerre jártunk ... pénteken reggel mindig rohantam megvenni a kulturális hetilapot ... sakk ... kitűnő, forradalmi hevületű lap volt, korrekt feladványokkal ... kék fejléc, elsöprő lendület, tipográfiai bravúrok ... sakk ... ma már nincsenek ilyenek ... különösen a sportrovat sorakoztatott fel fantasztikus erőket ... sakk ... joggal feltételezhető, hogy napjaink számos sporttörténete onnan indult ... matt ... erre mondják, hogy nagy gene-

ráció ... és korántsem elhanyagolható tényező, hogy kitűnő keresztretjvényeket is hoztak ... A játék véget ér, a játékosok legyőzve a testhelyzetből eredő nehézségeket kezét ráznak, az állítólagos játékos feláll, a sakkot a papírkosárba süllyeszti, visszamászik az íróasztalba.

A férfi félkőnyökre támaszkodik, a feltételezett publikum feje fölött a távolba néz, feltápáskodik, az íróasztalhoz megy, kézbe veszi az átlagosnál nagyobb kötőtűket, kinyitja a szekrényajtót és vad mozdulatokkal szurkálni kezdi a szekrény sötét terét. A lámpa fénye lassan kialszik, még böffen a papírkosár egyet-kettőt, majd a masszaoümlés is leáll.

ZIRIG ÁRPÁD

Hatvan körül

hatvan körül már
a hideg halál
mögé néz a férfi
saját sorsát
baját didergő
múltjával megtetézi
félrevonul
lakni a lélek
kamrájába települ
sarjadó csendben akár
a vízbedobott kő
elmerül
szavak nyomán jár
mint tolvaj a
fagyos hóban lépdél
rogyant válla
megpakolva örömtelen
napoknak terhével
pedig karácsonyfásan
egyedül is
kiállna az éjbe
beköltözne a szemébe
gyermekkora ezer
csillagának fénye
de hatvan körül ma már
a halál mögé
néz a férfi

álmain átsétál
egy fekete árnyék
szárnyaló jókedvét
apránként széttépi

Vámbéry Antológia 2000

Első kiadás

Felelős kiadó: Hodossy Gyula

Felelős szerkesztő: Kulcsár Ferenc

Nyomdai előkészítés: NAP Kiadó

Borító: Róth Rea

Nyomta: Valeur Kft., Nagymégyer

Kiadta: Lilium Aurum

Dunaszerdahely – Dunajská Streda, 2000

ISBN 80-8062-066-0

Lám, lám, hogy „rohan az idő”. 365 nappal ezelőtt azt írtuk a *Vámbéry Antológia '99* hátlapjára, hogy a *Lilium Aurum* e kiadvánnyal hagyományt kíván teremteni – évente szeretné megjelentetni a *Vámbéry Antológiát*, azzal a hittel, hogy a szép szó, a művészet megbeesülésének és közvetítésének ilyen formájára is nagy szükség van...

S íme, már a *Vámbéry Antológia 2000*-et tartja kezében a tisztelt Olvasó, mely – értelemszerűen – az 1998. július 9-én megnyílt *Vámbéry Irodalmi Kávéház* második születésnapjának a megünneplése. Na és persze – mint említettük – a szép szóé, a művészeté. A második 365 nap során is sok alkotó ember tisztelte meg a *Kávéházat* jelenlétével, színesebbé és gazdagabbá téve ezáltal életünket. Ahogyan az *Antológiánkban* is szereplő fiatal költőnő, Polgár Anikó írja episztolájában pályatársának, Juhász Katalinnak:

„Mostanság sok az élményem, van is írnivalóm, mert jártam Szerdahelyen, ahol az írók mind gyülekeznek: ott van a Kávéház s irodalmunk színe-virága...”

Nos, irodalmunk e „színe-virágának” alkotásai sorakoznak fel a *Vámbéry Antológia 2000*-ben.

